

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Tematicko-průřezový výzkum

Veřejný prostor a sociálně vyloučené lokality

Adam Duffek (adam.duffek@mmr.cz)

Michal Jašek (michal.jasek@mmr.cz)

říjen, 2021

Text neprošel jazykovou korekturou

MINISTERSTVO
PRO MÍSTNÍ
ROZVOJ ČR

Agentura
pro sociální začleňování

Manažerské shrnutí	1
Seznam tabulek	3
Seznam obrázků	3
Seznam zkratk	4
1 Úvod a teoretický rámec	5
2 Metodologické aspekty výzkumného šetření	7
2.1 Limity výzkumu	8
3 Standardy výzkumné práce Agentury pro sociální začleňování	10
4 Základní terminologie	11
4.1 Agentura pro sociální začleňování	11
4.2 Sociální vyloučení	11
5 Jirkov, sídliště Nové Ervěnice	13
5.1 Sociální vyloučení na sídlišti Nové Ervěnice	15
5.2 Problematizované rysy zkoumané lokality	18
5.2.1 Městský mobiliář	18
5.2.2 Nepořádek a hluk	22
5.2.3 Vztahy mezi obyvateli sídliště	24
5.2.4 Snížený pocit bezpečí	27
5.3 Hranice veřejného prostoru	27
6 Brno, oblast tzv. "brněnského Bronxu"	32
6.1.1 Problematické rysy zkoumané lokality	35
6.1.2 Nepořádek a hluk	37
6.1.3 Drogy a prostituce	40
6.1.4 Pocit bezpečí	41
6.1.5 Kvalita veřejného prostranství	43
6.2 Hranice veřejného prostoru	46
7 Žatec, Kruhové náměstí a autobusové nádraží	49
7.1 Sociální vyloučení v Žatci a jeho odrazy na Kruhovém náměstí	53
7.1.1 Problematické rysy zkoumané lokality	53
7.2 Hranice veřejného prostoru	57
8 Závěr: Veřejný prostor napříč třemi zkoumanými lokalitami	60
8.1 Reflexe a možné směry řešení problémů zkoumaných veřejných prostorů	62
9 Bibliografie	65

Manažerské shrnutí

Cílem výzkumné zprávy je podat širěji zaměřený popis veřejného prostoru ve třech lokalitách – z toho dvou rezidenčních sociálně vyloučených lokalit (sídliště Nové Ervěnice v Jirkově a tzv. brněnský „Bronx“) a jedné spíše nerezidenční lokality, která nebyla definována jako sociálně vyloučená, ale sociálně znevýhodnění lidé se v ní často setkávají (Kruhové náměstí v Žatci). Základní výzkumnou otázkou se pak tážeme, kde jsou osobami v místě bydlícími (v případě rezidenčních lokalit) a lokalitou pravidelně procházejícími nerezidenty vnímané hranice veřejného prostoru, tedy hranice prostranství, kterým se sami chtějí pohybovat. Mezi lokalitami existují významné odlišnosti v jejich celkové povaze, umístění i prostorových parametrech (vymykalo se zejména Kruhové náměstí), přesto je možné pozorovat společné rysy vnímání veřejného prostoru.

Všechny zkoumané oblasti, nebo minimálně jejich některé části, se pro určité skupiny osob staly místy na hranici nebo za hranicí veřejného prostoru. Hranice a jejich (ne)překračování ovlivňovaly především obavy ze střetu s druhými, nebo konfrontace s nežádoucím jednáním, zvláště hlučností a vytvářením nepořádku či jejich důsledky. Toto jednání se v případě obou rezidenčních lokalit odehrávalo v kulisách, které nesly i navenek znaky obecně spojované se sociálně vyloučenými lokalitami: zanedbaná veřejná prostranství, špinavé chodníky a ulice zanesené větší mírou odpadků, omšelé fasády domů nebo zabeďněná okna či dveře některých objektů. Nemalý vliv na pocitu komfortu a bezpečí spojeného s veřejným prostranstvím měla rovněž denní doba, přičemž noční hodiny měly na vnímání veřejného prostoru negativní vliv.

Mnoho komunikačních partnerů a partnerek¹ tematizovalo diskomfort, který jim zapříčiňovaly postávající (případně i posedávající) hloučky osob v okolí bytových domů. Strach z možného střetu s těmito skupinkami může vyvolávat kontext popsaný výše, tj. nevyhovující veřejný prostor. Podobný diskomfort ale pociťovali někteří komunikační partneři i v případě upraveného veřejného prostoru na Kruhovém náměstí v Žatci. Podle provedených pozorování napříč lokalitami docházelo k takovému setkávání a postávání více osob zejména v místech, kde bylo „živo“, a kde bylo možné zakoupit občerstvení, např. okolí večerek, tramvajové zastávky apod. To vše se dělo i v případech, kdy byly omezeny možnosti sezení.

Významným tématem byl ve všech lokalitách nepořádek a hluk. Hluk komunikační partnery obtěžoval jak venku, tak v případě obyvatel zkoumaných lokalit i uvnitř jejich bytů, kam pronikal z veřejného prostoru. Neexistovala jasná shoda o původcích těchto externalit, podle dostupných výpovědí jimi byli jak mladí lidé a děti, tak i opilci, bezdomovci a konečně i zmíněné hloučky. Problémy byly rovněž ve všech lokalitách některými komunikačními partnery etnizovány a to i samotnými příslušníky v našich případech romského etnika.

---

¹ V tomto dokumentu se vzhledem k usnadnění jeho čitelnosti v případě některých podstatných jmen vědomě uchylujeme k používání generického maskulina, tedy mužského rodu slova. V některých vhodných případech přesto uvádíme slovo v obou rodech.

Řada obyvatel nespokojených se svým bydlením i díky dění ve veřejném prostoru však na rozdíl od osob lokalitami nebo jejich částmi procházejícími zpravidla nemá mnoho variant řešení své situace. Jsou tak pobýváním na rozhraní vlastních hranic veřejného prostoru, tedy v blízkosti míst, se kterými nechtějí být konfrontováni, vystaveni každodenně.

Seznam tabulek

Tabulka 1 Seznam realizovaných rozhovorů	7

Seznam obrázků

Obrázek 1: Mapa města Jirkova s vyznačeným sídlištěm Nové Ervěnice	13
Obrázek 2: Mapa sídliště Nové Ervěnice a vyznačené obyvateli pocítované dělení	16
Obrázek 3: Travnatá plocha mezi domy na sídlišti Nové Ervěnice	19
Obrázek 5: Hřiště při ulici Karla Popelky	21
Obrázek 4: Bývalé hřiště v prostoru mezi domy	21
Obrázek 6: Dětské hřiště při ulici Osvobození	21
Obrázek 7: Večerka Maják	23
Obrázek 8: Prázdný dům, v čase výzkumu v rekonstrukci	25
Obrázek 9: Oplocení okolo bytových domů na sídlišti	30
Obrázek 10: Umístění zábrdovické SVL ve vztahu v centru města	32
Obrázek 11: Vymezení SVL podle Analýzy sociálně vyloučených lokalit v ČR (GAC 2015) ..	33
Obrázek 12: Bytová výstavba, ul. Bratislavská	34
Obrázek 13: Murál na fasádě domu, ul. Bratislavská	34
Obrázek 14: Bytová výstavba, ul. Hvězdová	34
Obrázek 15: Ulice Bratislavská	35
Obrázek 16: Ulice Francouzská	35
Obrázek 17: Rozmístění odpadkových košů (modrý bod) a košů na tříděný odpad (červený bod) v oblasti	38
Obrázek 18: Náměstíčko pod platany	44
Obrázek 19: Park Hvězdička/Osan	44
Obrázek 20: Lavičky na ulici Hvězdová	45
Obrázek 21: Rezidenční projekt Pekárenský dvůr	45
Obrázek 23: Nepřenositelná křesla na ul. Körnerova	46
Obrázek 22: Betonové krychle k sezení na ul. Přadlácká	46
Obrázek 24: Mapa města Žatce a vyznačená zkoumaná lokalita	49
Obrázek 25: Kruhové náměstí v Žatci	50
Obrázek 26: Autobusové nádraží a hotel Černý Orel	51
Obrázek 27: Ortofotomapa zkoumané lokality	52
Obrázek 28: Stanoviště autobusů č. 5 před hotelem Černý Orel	56
Obrázek 29: Květinové záhony okolo busty E. Beneše na Kruhovém náměstí	57

Seznam zkratek

(GŘ) ÚP ČR – (Generální ředitelství) Úřad práce České republiky

APK – Asistenti (asistentky) prevence kriminality

ASZ – Odbor (Agentura) pro sociální začleňování, Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky

ČR – Česká republika

ČSÚ – Český statistický úřad

DnB – doplatek na bydlení (dávka v hmotné nouzi)

KHS – Krajská hygienická stanice

MP – Městská policie

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky

NNO – nevládní nezisková organizace

OVE – Oddělení výzkumů a evaluace

PČR – Policie České republiky

PnŽ – příspěvek na živobytí (dávka v hmotné nouzi)

SLDB – Sčítání lidu domů a bytů

SVL – Sociálně vyloučená lokalita

UoZ – uchazeč o zaměstnání

1 Úvod a teoretický rámec

Hovoříme-li o sociálně vyloučených lokalitách (dále „SVL“), je v tomto ustáleném označení přítomný jeho prostorový prvek, „lokalita“. I přes vágnost termínu a neshodu na přesnějším vymezení a definici SVL mezi výzkumníky je prostorová složka – spolu se sociální a kulturní, symbolickou nebo ekonomickou – jedním z rozměrů sociálního vyloučení (např. Mareš a kol., 2008: 15). Prostor ve vztahu k sociálnímu vyloučení můžeme vnímat v jeho dvojí funkci: jednak jako odraz a projev sociálního vyloučení (podle podoby fyzického prostředí nebo jeho umístění můžeme odhadnout a vnímat sociální status v místě se pohybujících nebo bydlících lidí), zároveň je prostor i aktivním činitelem sociálního vyloučení. Tedy jako prvek, který vyloučení dále formuje: skrze podobu prostoru a jeho polohu, blízkost k institucím nebo možnosti trávení volného času či podoby vztahů se sousedy dále na každodenní rovině ovlivňuje životní šance a možnosti svých obyvatel (ibid.).

Termín veřejný prostor přitom můžeme vnímat jednak ve fyzicko-legální rovině, tedy jako prostředí, v němž se pohybujeme a je do něj umožněný vstup veřejnosti (tedy ve smyslu veřejného prostranství a jeho vybavenosti), ale i ve významu posunutém, jako prostor, v němž dochází k setkávání, interakci a působení prostředí a lidí nebo lidí na sebe navzájem. Druhé pojetí pak odráží jeho sociální a psychologický, interakční rozměr, zvýznamňuje pocity blízkosti, spřízněnosti nebo nebezpečí, nesouladu vlastních norem (norem estetických, norem chování) s těmi panujícími v daném prostoru a vyznávaných jeho obyvateli. Podle jedné perspektivy tak za veřejný prostor můžeme považovat vše legálně otevřené a přístupné veřejnosti, druhá otevírá prostor subjektivnějšímu náhledu na označení prostoru/místa jako ne-veřejného podle vlastních pocitů např. bezpečí nebo přináležitosti.²

I s tímto subjektivnějším pojetím se však pojí možnost existence hranic. Nemusíme jimi myslet pouze hranice mezi prostorem veřejným a soukromým. Mimo skutečné, tedy fyzické, hranice uvnitř veřejného prostoru může jít o hranice sociální, mentální či symbolické. Nezřídka jsou přitom nestálé a tekuté, tedy za různých podmínek a očima různých aktérů proměnlivé. Jakkoliv takto pohyblivě, ohraničují však prostory a místa, do nichž (nebo z nichž) z různých důvodů nechtějí a neodvažují se příslušníci různých sociálních skupin vstupovat (či vystupovat) (viz Mareš 2008: 24-25). Těmito skupinami v případě SVL bývají obvykle osoby obývající SVL, tedy osoby většinou sociálně znevýhodněné, a lidé patřící do tzv. většinové společnosti.

Nezřídka se téma veřejného prostoru v okolí SVL stává předmětem diskusí jak obyvatel v blízkosti SVL (které mohou tížit pocity obav a strachu při průchodu ulicemi, parky nebo jejich částmi, nepříjemné pocity z nepořádku nebo konfrontace s místními obyvateli), tak – zpravidla

---

² Obě dimenze ale budeme pro potřeby tohoto textu souhrnně nazývat veřejným prostorem. Budeme jím myslet jak onu fyzicko-legální dimenzi, tak i sociálně-interakční složku odrážející a vytvářející místa, s nimiž se pojí pocit možnosti využití a návštěvy prostoru anebo naopak místa, kam se již z více důvodů lidé nevydávají, jakkoliv je jim tam právně přístup umožněn.

z těchto důvodů – i zástupců místní samosprávy. Diskutované oblasti se přitom nemusí nezbytně týkat přímo samotných SVL (ať už jsou definovány jakkoliv; této definici odpovídají zkoumané lokality v Jirkově a Brně), ale například i míst, které obyvatelé SVL sami často navštěvují (této definici odpovídá zkoumaná lokalita v Žatci případně jiná další místa v okolí SVL). Současně však veřejný prostor ve svém okolí hodnotí a “zažívají” především samotní obyvatelé SVL. Často je přitom při diskusi o SVL právě hlas a vnímání jejich obyvatel upozaděno nebo zůstává zcela neznámý. Mareš (ibid.) přitom popisuje ať už vědomé nebo spíše nezáměrné praktiky obyvatel si “svůj” prostor hájit, vymezovat jej vůči vnějšímu okolí či praxi se z něj mnoho nevzdalovat.

Náš výzkum se v obecné rovině zabývá veřejným prostorem ve dvou lokalitách (sídlště Nové Ervěnice v Jirkově a oblast tzv. „Bronxu“ v Brně), které byly v minulosti definovány jako sociálně vyloučené, a jejich blízkém okolí. Třetí lokalita (Kruhové náměstí v Žatci), kterou se výzkum rovněž zabývá, není definována jako sociálně vyloučená, avšak sociálně vyloučení lidé se v ní pravidelně zdržují. Zajímá nás, jak veřejný prostor v a kolem SVL vnímají osoby pohybující se kolem něj, konkrétněji, jak jej vnímají sami obyvatelé SVL a jak také v místě se pravidelně pohybující nerezidenti. Hlavní výzkumná otázka zní: kde jsou podle těchto skupin aktérů hranice a vymezení veřejného prostoru?

- Jak jsou s místem svého bydliště spokojeni rezidenti SVL? Kde rádi tráví čas a kde naopak ne a proč? Existují v okolí místa, kterým se vyhýbají? Jak veřejný prostor využívají? Jaké změny by se v okolí mohly odehrát tak, aby prostor umožnil jeho bohatší nebo/a bezpečnější využití? Kde ze své perspektivy vnímají případné hranice mezi veřejným a neveřejným prostorem a co je tvoří?
- Pokud jde o nerezidenty SVL, pohybují se i veřejným prostranstvím SVL? Pokud ano, existuje místo, kde se cítí dobře, které vyhledávají? Pokud ne, co přesně je odrazuje od pohybu prostorem? Co by se případně mohlo změnit, aby se při pohybu místem cítili lépe? Kde i oni vnímají případné hranice veřejného prostoru?

Hlavním cílem předkládané výzkumné zprávy je poskytnutí širěji zaměřené analýzy veřejného prostoru v kontextu dvou SVL a jedné lokality, která jako SVL definována nebyla, ale kde se sociálně vyloučení lidé pravidelně zdržovali. Výsledky mohou být využity například k přípravě komunitních nebo preventivních aktivit, případně jako podklad pro úpravy podob veřejného prostoru (např. ulic nebo hřišť). Závěry zprávy rovněž rozšiřují stávající argumentační možnosti policy makerů na lokální úrovni k prosazování vhodných opatření ve veřejném prostoru. Paralelně s tím výzkumná zpráva rozšiřuje porozumění sociální situaci obyvatel SVL, které bude vycházet z pochopení jejich jednání ve veřejném prostoru. Předkládaná zjištění budou sloužit jako podklad pro další spolupráci ASZ a jednotlivých měst, která byla zahrnuta do výzkumného šetření (tj. Jirkov, Brno a Žatec).

Protože jde o výzkum průřezový, podstatou jeho pojetí je srovnání – srovnání povah veřejných prostorů a jeho reflexí ze stran výše uvedených aktérů na základě společných rysů SVL ve více městech.

2 Metodologické aspekty výzkumného šetření

Při tvorbě výzkumu jsme využili kombinaci kvalitativních metod, konkrétně polostrukturovaných rozhovorů s v tabulce níže uvedenými typy komunikačních partnerů, a nezúčastněného pozorování. Dále jsme v předkládané zprávě využili i tzv. desk research, tedy sekundární analýzu dostupných zdrojů získaných od institucionálních aktérů. V našem případě šlo zejména o anonymizovaný obsah stížností spojených s tématem bydlení a veřejného prostoru získaných od městského úřadu v Jirkově, v Brně a Žatci jsme s tímto typem dokumentů nepracovali.

Většina polostrukturovaných hloubkových rozhovorů s institucionálními partnery v Jirkově a Žatci byla nahrávána. Byl z nich pořízen přepis a k jeho kódování byl využit softwarový program na analýzu kvalitativních dat. V Brně tyto rozhovory nahrávány nebyly, avšak byl z nich po jejich skončení pořízen podrobný zápis, který byl dále zpracován pomocí metody otevřeného kódování. Takto se přistupovalo i k rozhovorům s obyvateli lokalit a lidmi, kteří lokalitami procházeli, příp. v nich pracovali. Jednotliví komunikační partneři byli rekrutováni na základě vztahu k vydefinovanému tématu výzkumu, rozhovory trvaly přibližně od dvou minut (otevřený, ale spěchající obyvatel zkoumané lokality) do jedné a čtvrt hodiny (institucionální aktér) s průměrnou délkou přibližně 20 minut. Sběr dat probíhal od června do července 2021.

Tabulka 1 Seznam realizovaných rozhovorů

Typ aktéra/instituce	Počty komunikačních partnerů		
	Sídlíště Nové Ervěnice, Jirkov	Brněnský „Bronx“	Kruhové náměstí, Žatec
Zástupci spolupracujících měst, tj. zaměstnanci městských úřadů, příp. úřadů městských částí a zástupci NNO poskytujících sociální služby	3	0	1
Zástupci městské policie	4	3	5
Zaměstnanci, příp. majitelé obchodů a podniků poskytujících služby ve zkoumaných oblastech	4	6	2

Obyvatelé/uživatelé popisovaných lokalit či osoby s bohatou zkušeností s bydlením v nich	21	16	11

2.1 Limity výzkumu

V počáteční fázi přípravy výzkumného šetření jsme zvažovali použití pocitového mapování formou papírových map, do kterých by obyvatelé lokalit zaznamenávali své pocity a dojmy z jimi zvolených míst. Po pilotním ověření této metody v terénu se však ukázalo, že oporu v mapě zřejmě i vzhledem k dalším, širším a obecnějším otázkám, které jsme pokládali, komunikační partneři téměř nevyužívali nebo pouze minimálně. Mapy jsme tak využívali pouze jako případné podpůrné prostředky pro vedení rozhovoru a využili je pouze v několika málo případech.

Omezený čas trvání terénního výzkumu nás vedl ke zúžení okruhu aktérů, které bylo možné oslovit, i k revizi (a tedy snížení) celkového počtu osob, se kterými jsme rozhovory nakonec skutečně vedli. Přestože jsme se v lokalitách pohybovali v různou denní dobu, zpravidla jsme s komunikačními partnery oslovovanými na ulici či (v případě osob v místě pracujících) v provozovnách obchodů a poskytovatelů služeb hovořili během pracovních hodin pracovních dní – nejen obyvatelé lokality v daný čas v zaměstnání tak mohli být mezi komunikačními partnery podreprezentováni. Současně jsme vedli rozhovor pouze s těmi komunikačními partnery, kteří k rozhovoru s námi svolili a byli se s námi ochotní bavit. Mohli jsme tedy tímto přijít o hlas určitých skupin, který tak ve výzkumu nebyl zahrnut či byl podreprezentován. Ke stejnému zkusení mohlo dojít méně uvědomovaně i vnitřní selekcí komunikačních partnerů k samotnému oslovení.

Zásadním faktorem bylo rovněž roční období, tzn. fakt, že se rozhovory a pozorování odehrávaly v letních měsících, kdy se venku pohybovalo více osob. Některé skupiny mohly být i tímto způsobem nadreprezentovány ve výsledném výběru komunikačních partnerů. Roční období mělo vliv i na formy a intenzitu určitých jednání, které se ve veřejném prostoru odehrávaly.

Mnoho dotazovaných obyvatel zkoumaných lokalit i institucionální partneři často odkazovalo k různým druhům jednání některých skupin obyvatel a hovořili o jeho častém opakování. Výzkum zde znovu narážel na časové možnosti, kdy nebylo možné vytvořit tak častá terénní pozorování, aby různé formy jednání, na které upozorňovali obyvatelé, byly zaznamenány.

Rovněž je třeba zmínit, že se v případě Brna a jeho "Bronxu" a jirkovských Nových Ervěnic jedná o poměrně rozlehlé lokality, pro jejichž komplexnější výzkumné uchopení by bylo třeba významně více času, než jsme měli k dispozici. Zábrdovická SVL v Brně je také vzhledem ke své skoro až legendární pověsti terénem značně pošlapaným. Řada komunikačních partnerů

tak již v minulosti pravděpodobně mohla alespoň jeden výzkumný rozhovor vést, v místě jsme se tak nečekaně setkali s odmítnutím prosby o vedení rozhovoru – zvláště v situaci, kdy jsme osloveným neměli možnost nabídnout za uskutečnění rozhovoru žádnou finanční nebo hmotnou protihodnotu.

Obecně chceme též zhodnotit, že preciznější vhled do tématu spojeného s užíváním a vnímáním veřejného prostoru sociálně vyloučených lokalit by si žádal robustnější metodologický přístup. A to ideálně formou dlouhodobější spolupráce s komunikačními partnery (zúčastněné pozorování a participace na životě v oblasti), případně alespoň v podobě delších tzv. go-along pochůzek komunikačních partnerů spolu s výzkumníky po oblasti a jejím okolí. Předpokládáme, že by tyto nástroje přinesly hlubší vhled do často jinak neuvědomované každodenní praxe obyvatel či hlubší porozumění předivu vztahů, motivací a jejich interpretací stojící za jejich každodenním jednáním, které jinak mohou být schovány a neodhaleny možným stereotypizovaným náhledem z naší strany (tedy ze strany výzkumníků). Tento náš výzkum proto můžeme vnímat jako pilotní studii tématu.

3 Standardy výzkumné práce Agentury pro sociální začleňování

Výzkumníci Agentury pro sociální začleňování (dále jen ASZ) ctí obecně uznávané standardy kvality a etiky výzkumné práce. Mezi tyto standardy kvality patří především dodržování zásady validity a reliability dat. Validity (platnosti) dat je v ASZ dosahováno longitudinálním šetřením na místě, pečlivou rekrutací (výběrem) respondentů, užitím vhodných nástrojů výzkumu (scénáře rozhovoru, příp. výzkumnického deníku) i za pomoci přímých citací.

Pro zajištění validity dat výzkumníci v ASZ při své práci využívají tzv. metodu triangulace zdrojů, kdy závěry z terénního šetření vycházejí z kombinace min. 3 zdrojů zjištěných informací. Práce výzkumníků ASZ je dále založena i na triangulaci výzkumných metod. Mezi standardní použité metody v ASZ tak patří zúčastněné/nezúčastněné pozorování, polostrukturované rozhovory, sekundární analýza získaných dat včetně statistických dat (deskresearch), skupinové rozhovory, příp. dotazníková šetření. Výzkumníci využívají i tzv. triangulaci zjištění v časové ose, tj. ověřují získaná data v rozličných etapách výzkumu.

Reliability (spolehlivosti) dat dosahují výzkumníci v ASZ standardizovaným postupem analýzy dat od jasně stanovených oblastí dotazování (scénáře rozhovorů), vyhotovením přepisů rozhovorů až po kódování sebraných dat. Při kódování výzkumníci ASZ redukují velké množství získaných dat do menších počtů analytických jednotek na základě souvislostí (podobnosti či odlišnosti).

Se sběrem a s analýzou dat končí výzkumníci v ASZ v momentě tzv. nasycení (saturace) dat. Nasycením se chápe jev, kdy již nepřicházejí nové informace či poznatky z terénu, naopak se objevují stále stejné vzorce a kategorie.

Při své práci se výzkumníci ASZ řídí také Etickým kodexem výzkumníků Agentury pro sociální začleňování, který ukotvuje mimo jiné práci s citlivými daty či nestrannost vůči subjektům v terénu. Ve zprávách o výsledcích výzkumníci ASZ jasně rozlišují mezi poznatky zjištěnými od respondentů, svou interpretací těchto poznatků a jakýmkoliv doporučeními na nich založenými. Použití tohoto kodexu mj. znamená, že v šetření není narušeno soukromí a důstojnost respondentů. Ti byli vždy informováni o smyslu výzkumu a v případě nahrávání požádáni o jeho svolení. Samozřejmostí je i zaručená anonymita dotazovaných respondentů.

4 Základní terminologie

Agentura pro sociální začleňování je jedním z odborů Ministerstva pro místní rozvoj ČR. Agentura funguje od roku 2008 a je nástrojem na podporu obcím, které řeší problematiku sociálního vyloučení.

4.1 Agentura pro sociální začleňování

- pomáhá obcím a městům při mapování a detailním poznávání problémů sociálně vyloučených lokalit a jejich obyvatel, při přípravě a nastavování dlouhodobějších procesů pro jejich řešení a při získávání financí na tyto postupy
- propojuje místní subjekty (města, obce a jejich úřady, ale také neziskové organizace, školy a školská zařízení, Úřad práce, zaměstnavatele, policii a veřejnost), aby při sociálním začleňování spolupracovaly

4.2 Sociální vyloučení

Pojmem sociální vyloučení rozumíme proces vylučování lidí nebo skupin lidí na okraj společnosti, do chudoby a izolace. Tento způsob vyloučení se projevuje na různých úrovních, např. sociální, prostorové, ekonomické či symbolické. Sociálně vyloučení se nacházejí v situaci, kdy mají sníženou míru přístupu ke zdrojům běžně dostupným většině obyvatel. Zároveň s tím se snižuje jejich schopnost udržovat sociální kontakty s obyvateli mimo situaci sociálního vyloučení, možnosti participace na organizaci sociálního života a účasti v rozhodování.

Sociální vyloučení se vyznačuje různými charakteristikami, které se v různých lokalitách vyskytují s různou intenzitou. Společná všem lokalitám a jejich obyvatelům je však skutečnost, že se potýkají s několika zásadními existenčními problémy zároveň, a tudíž jejich řešení, které by směřovalo k vymanění se ze stavu sociální exkluze, je natolik obtížné, že je pro sociálně vyloučeného takřka nedosažitelné bez vnější pomoci.

Základními indikátory sociálního vyloučení jsou materiální chudoba, dlouhodobá nezaměstnanost, závislost na dávkách v hmotné nouzi, nízká kvalita a nejistota v bydlení, ztížený přístup ke kvalitnímu společnému vzdělávání, vysoká míra zadlužení, výskyt rizikového chování a kriminality a vysoká míra migrace. Jednotlivé ukazatele samy o sobě sociální vyloučení nezakládají. Je to teprve jejich kombinace, která zasaženým jedincům či rodinám brání v integraci či plnohodnotném životě a na různých úrovních je vylučuje ze společnosti. Každý z uvedených aspektů sociálního vyloučení může být v různých lokalitách a u různých jejich obyvatel zastoupen v jiné míře. Kombinace intenzity přítomnosti těchto jevů pak vytváří charakter jednotlivých lokalit, které se stejně jako lokální kontext mnohdy výrazně liší.

Sociální vyloučení je tvořeno jak vnějšími příčinami, jakými jsou například schvalované zákony, postoje institucí, tržní mechanismy a stanoviska zbytku společnosti, tak i vnitřními faktory, mezi které se řadí například životní styl samotných sociálně vyloučených, který se

často mezigeneračně reprodukuje. Specifickou roli v sociálním vyloučení hraje etnicita. V českém kontextu se pak jedná o etnicitu romskou.

5 Jirkov, sídliště Nové Ervěnice

Sídliště Nové Ervěnice, které je jednou ze tří lokalit zájmu tohoto výzkumu, se nachází ve městě Jirkov v Ústeckém kraji. Nové Ervěnice přímo sousedí se sídlištěm Písečná, které se nachází již na území Chomutova. Obě města, Jirkov a Chomutov, tvoří tzv. chomutovskou aglomeraci.

Obrázek 1: Mapa města Jirkova s vyznačeným sídlištěm Nové Ervěnice

Zdroj: vlastní zpracování

Sídliště Nové Ervěnice vzniklo především za účelem přesídlení obyvatel obce Ervěnice (ta se nacházela cca 6 km vzdušnou čarou od nového sídliště), která byla zbourána mezi lety 1959 a 1960 v důsledku rozšiřování povrchové těžby hnědého uhlí. Výstavba započala na konci 50. let 20. století.³ Domy mají nejčastěji tři nebo čtyři patra, různé počty bytů a v naprosté většině sedlové střechy. Sídliště tvoří kompaktní celek, který na západní straně končí rodinnými domy, na jihu silnicí s trolejbusovou dopravou a sídlištěm Písečná, na východě menšími rodinnými domy a silnicí Chomutovská (za silnicí se nachází vlaková stanice) a na severu, kromě jiného, základní uměleckou školou a menším parkem. V centru zkoumaného území se nachází objekt bývalého střediska služeb, v němž sídlí různé veřejné služby, např.

³ Viz online: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10116288585-archiv-ct24/211411058210007/obsah/272227-nove-ervenice-1959> (navštíveno 29. 7. 2021)

pošta, obchody, hospoda, různé sociální služby apod. Pomyslným středem prochází také ulice Ervěnická s trolejbusovou dopravou, která tvoří hlavní severojižní osu sídlištní zástavby.

Jak již bylo zmíněno, pro obyvatele jsou dobře dostupné služby základní občanské vybavenosti. V centru sídliště se nachází náměstí (křižovatka ulic Ervěnická a Karla Čapka), kde lze nalézt větší obchod s potravinami, poštu, kulturní dům s různými sociálními službami, hospodu, drogerii, lezeckou stěnu aj. Dále jsou na sídlišti dostupné dvě mateřské školy, služebna PČR, na jižním okraji větší supermarket aj. V zástavbě se nachází mnoho menších obchodů se smíšeným zbožím, tzv. večerek. Např. na ulici K. H. Máchy lze napočítat na cca 100 metrech celkem 4 takové prodejny. V docházkové vzdálenosti se nachází také základní škola a základní umělecká škola.

Ve výpovědích komunikačních partnerů se často objevovaly zmínky o minulosti sídliště. Zejména starší lidé vzpomínali na minulost sídliště velmi pozitivně a často srovnávali minulost se současným stavem. Tyto vzpomínky se často stávaly sdílenou informací, která byla předávána například v rodinách.

„Dřív to byla strašně dobrá lokalita.“

„Dřív to byla jedna z nejlukrativnějších lokalit. Dřív, původně, před patnácti, dvaceti lety.“

„Moje mamka ta tam bydlela před x lety a ona říkala, mně to říkala, já jsem bydlela v Ervěnicích a tam to bylo úplně jiný, tady byly kytky okolo baráků, úplně okolo na tom náměstíčku byly udělaný okrasný květiny, copak to dneska jde? [...] Moje máma, vždycky když tam okolo procházíme nebo to, tak mi říká tady jsem bydlela, tady to takhle nevypadalo. Teď je to tady strašný, já bych tady nepustila ani psa ven.“

„Je škoda těch Ervěnic, fakt že jo. Bylo to tam hezký, i vlastně tam maj okolo všechno tu trávu, tam si můžou udělat posezení, kdyby se ten panelák takhle nezničil. Je to hrozný jak k tomu mohl člověk dojít a dopustit to.“

Bodem, kdy se obyvatelé začali potýkat se sociálními problémy, resp. bodem, kdy mělo začít docházet k proměně struktury obyvatel sídliště, měla být podle některých výpovědí privatizace velké části městského bytového fondu.

„Jo a pak se vlastně začaly skupovat byty a pak vznik tenhle problém. Ale dřív to tam bylo fakt, když si povídám s těma staršíma dámama [usměje se], kterým je třeba osmdesát, devadesát, tak řeknou, že dřív nájem v Jirkově stál sto padesát, dvě stě korun, Ervěnice byly nejdražší, stály třeba tři sta. [...] Jo, takže dřív to byla nejlepší, jedna z nejlepších lokalit. Bohužel to upadlo tak, jak to upadlo, takže to tam začli skupovat. A stalo se to i tím, že jak to upadlo, tak ty byty jsou strašně levný, takže kdo by to nekoupil z těch, co s tím kšeftují, nebo maj takovej dle byznys, takže proč by ne.“

„15 let nazpět to tady bylo moc pěkné, když ale město prodalo byty, začaly problémy.“

Jak vyplývá z výpovědí, lidé často odhadovali, že sociální problémy se začaly výrazněji kumulovat před 5, 10 případně až 15 lety. Zmíněnou privatizaci, kterou komunikační partneři dávali do souvislosti s množícími se sociálními problémy, lze datovat do roku 2007, kdy proběhla rozsáhlá privatizace městského bytového fondu (ASZ, 2018, str. 7). Nekontrolované situace využili spekulanti, kteří v získaných bytech poskytovali bydlení lidem na sociálních dávkách. Nový majitelé získaly z bytů stabilní příjem, zatímco nově vzniklá sdružení vlastníků jednotek kvůli nezodpovědnosti mnoha majitelů začala krachovat (Ibid.).

Mapa sociálně vyloučených lokalit v ČR (GAC) z roku 2015 identifikovala sídliště jako oblast, kde dochází ke koncentraci osob sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených. Kumulaci různých sociálních znevýhodnění u některých obyvatel sídliště popisuje Vstupní analýza města Jirkov vypracovaná ASZ v roce 2018 (Sál & Vepřková, 2018). Nové Ervěnice jsou v ní z hlediska sociálního vyloučení definovány jako „skupina sociálně vyloučených domů“ a charakteristickou vlastností lokality je podle výzkumné zprávy zejména vysoká míra migrace.

Na konci roku 2017, před zpracováním výše zmíněné analýzy (Ibid.), bylo v Jirkově vyhlášeno opatření obecné povahy o tzv. bezdoplatkových zónách, které ve dvou oblastech města omezilo vyplácení doplatku na bydlení pro nově příchozí a ty, jimž skončila nájemní smlouva. Konkrétně se jednalo o ulici Krušnohorská na severozápadě města a skupinu ulic na sídlišti Nové Ervěnice – ulice Ervěnická, Nerudova, K. Čapka, B. Pacholík, J. K. Tyla, K. H. Máchy, Šimkova, Fr. Schmieda, Osvobození a část ulice Chomutovská (domy č. p. 1119 a 1120). Tyto ulice byly vyhláškou prohlášeny za oblasti se zvýšeným výskytem sociálně nežádoucích jevů a byly vydefinovány na základě počtu rodin, které spolupracovaly s OSPOD, statistik o páchané kriminalitě evidované Obvodním oddělením Policie ČR Jirkov a přehledu spáchaných přestupků, jež poskytla Městská policie Jirkov.

5.1 Sociální vyloučení na sídlišti Nové Ervěnice

V létě roku 2021, kdy probíhala tvorba předkládané výzkumné zprávy, platilo opatření obecné povahy v nezměněné podobě. A zatímco vyhláška prohlásila téměř celé sídliště Nové Ervěnice za území se zvýšenou koncentrací sociálně nežádoucích jevů, v přemýšlení velké části oslovených obyvatel byla situace na sídlišti popisována komplexněji a různoroději, resp. podle povahy sociálních problémů rozlišovali jednotlivé části sídliště.

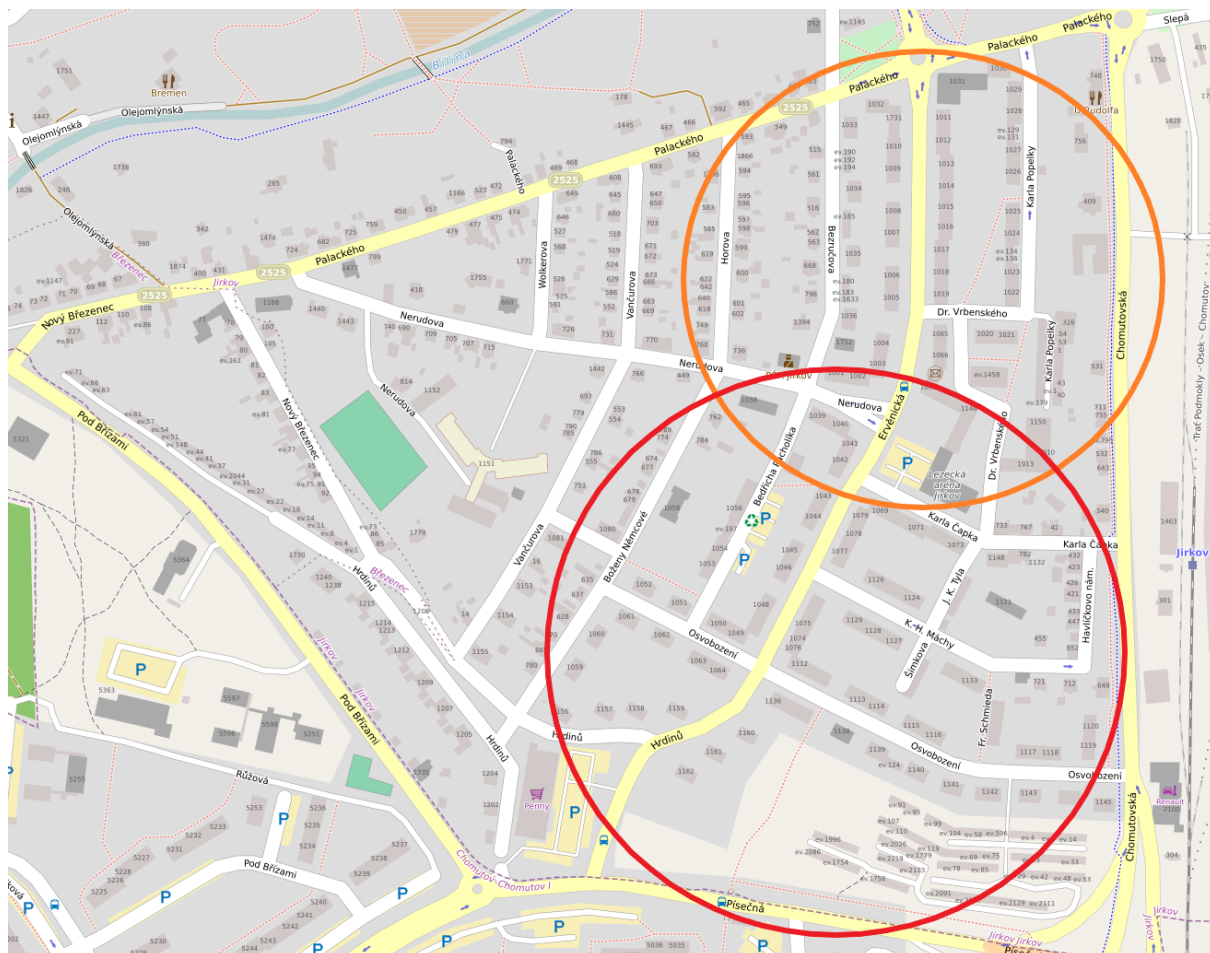
Výpovědi mnoha komunikačních partnerů lze interpretovat zobecněním, že sídliště je možné dělit na dvě, případně tři části z hlediska sociálního vyloučení a souvisejících problémů. Největší shoda mezi dotazovanými obyvateli i oslovenými institucionálními partnery však panovala při určení ohniska těchto problémů. Tím mělo být okolí tzv. Majáku, tj. malé prodejny potravin v ulici K. H. Máchy poblíž mateřské školy a dvou velkých (v době tvorby výzkumu) zcela opuštěných bytových domů. Lidé také často odlišovali severní a jižní část sídliště.⁴ Dělicí linie probíhala nejčastěji přibližně ulicemi K. Čapka a Nerudovou. Do jižní části spadá právě i

---

⁴ Lidé ve výpovědích neužívali výrazů světových stran k určení částí sídliště, tato označení jsou zde užitá pro jednodušší pochopení textu.

okolí zmíněného Majáku, nejen proto byla považována za kvalitativně horší od severní. Někteří lidé rozdělovali jižní část ještě východo-západním dělením, které mohla tvořit ulice Ervěnická. Západní část byla v některých výpovědích popisována jako klidnější.

Obrázek 2: Mapa sídliště Nové Ervěnice a vyznačené obyvateli pocitované dělení

Zdroj: vlastní zpracování

Rozdíly mezi jednotlivými částmi sídliště se projevily i v obecné spokojenosti obyvatel. Zatímco lidé z jižní části byli s životem na sídlišti převážně nespokojeni, lidé ze severní části odpovídali na stejně položené dotazy spíše pozitivněji. Nespokojenost obyvatel jižní části často pramenila jak z mnohých aspektů souvisejících přímo s bydlením v Nových Ervěnicích – tj. stav bydlení, výše nájemného, občanské soužití, hluk a nepořádek – tak i z obecných životních podmínek, které neměly přímou souvislost se životem na sídlišti, např. ekonomická situace domácností, pracovní podmínky, apod.

Vyšší spokojenost se životem na sídlišti u obyvatel severní části sídliště mohl podporovat fakt, že tamější bytový fond tvořily z velké části byty patřící městu Jirkov. Tuto skutečnost mnoho oslovených obyvatel sídliště dávalo do souvislosti s údajně lepší sociální situací této oblasti, větší udržovaností veřejného prostoru apod. Pro sociálně znevýhodněné osoby se, podobně jako i v jiných městech, s kterými spolupracuje ASZ (např. Korecká & Duffek, 2021; Duffek,

2019), nalezení standardního bytu na komerčním trhu s bydlením často stává velmi obtížné (Klusáček, Greineder, Lesák, Kowalíková, & Brož, 2021). To v případě Jirkova potvrdili nejen institucionální aktéři, ale i oslovení zástupci znevýhodněných skupin při terénním šetření. Jedna starší žena se na sídliště přestěhovala z centra města po tom, co zemřel její muž a ona nezvládala placení nájmu. Svou situaci popsala mj. slovy: *„Já jsem sem nikdy nechtěla.“* Pro sociálně znevýhodněné lidi se tak mnohdy nabízí pouze sekundární trh s bydlením, jehož rozvoj byl reakcí právě na nedostupnost bydlení pro tuto skupinu, a který těží ze státních subvencí a nevhodné bytové politiky obcí. Sekundární trh často nabízí nekvalitní bydlení poskytované pronajímateli, kteří užívají různé nekalé praktiky (obecně se hovoří o tzv. obchodu s chudobou). Ubytovací kapacity jsou umístěny v chátrajícím bytovém fondu, kde majitelé uskutečňují pouze provizorní údržbu. Pro mnohé sociálně znevýhodněné osoby, které neuspěly na standardním trhu s bydlením, je sekundární trh jedinou možností k získání bydlení.

Jednotlivá společenství vlastníků jednotek (dále také „SVJ“) na sídlišti se dlouhodobě potýkají s investory (často jsou též nazýváni spekulanty či obchodníky s chudobou), kteří skupují byty v jejich domech a ubytovávají v nich sociálně znevýhodněné osoby (viz výše). Tito majitelé pak často nehradí příspěvky do fondu oprav, zálohy na služby atd. a domy chátrají, příp. jsou odpojovány od energií apod. Tato praxe vede ke spirále, kdy se kvalita bydlení v bytovém domě snižuje všem jeho obyvatelům a původní obyvatelé jsou nuceni k odchodu jinam a často i k prodeji svých bytů za výrazně nižší cenu, než kterou měly v minulosti. Tyto levné a do značné míry znehodnocené byty pak často skupují právě různí spekulanti.

Proměnu skladby obyvatel sídliště dlouhodobě ovlivňuje skutečnost, že Nové Ervěnice byly a jsou obyvateli Jirkova vnímány jako špatná lokalita. Mnoho obyvatel sídliště popisovalo stigmatizaci, kterou život v Ervěnicích přináší. Jedna žena popisovala problémy při hledání práce, které měly mít souvislost s adresou, kde bydlela. Tato výpověď byla ojedinělá, avšak mnoho obyvatel se ve výpovědích shodovalo nad pocity určité stigmatizace.

„Jako jo, je to jedna z nejhorších určitě adres a je to o tý adrese, že si řeknou Ervěnice, Karla Hynka Máchy, Kajetána Tyla, tak všichni ví, o co jde.“

„Ervěnice, to je snad nejhorší lokalita, co tu máme.“

„Ale teďko, když se to tak vezme, tak oni jsou pomalu všude. Ty Ervěnice je taková ta vyhlášená lokalita, hlavně z toho kraje, jak jedete od Penny k tý první zastávce, jak jedete k tomu JIPu, tak tam je to strašidelný. [...] Tam je to strašný, tam nevíte odkad' vám přiletí.“

V době výzkumu byly tři celé domy prázdné a uzavřené. Jeden z domů byl v rekonstrukci (K. H. Máchy 1132). Mnoho dotazovaných obyvatel pociťovalo, že uzavření několika vchodů přispělo ke snížení šířeji pociťovaných problémů – menší hluk, nepořádek apod. Zároveň se tito lidé ale obávali budoucnosti a toho, jaká skupina obyvatel zabydlí např. zmíněný dům po dokončení rekonstrukce.

Pro tvorbu výzkumné zprávy byly ve spolupráci s Městským úřadem v Jirkově vygenerovány i písemné stížnosti, které na úřad dorazily od občanů města (stížnosti byly předány v anonymizované formě). Týkaly se období roku 2020 a první poloviny roku 2021. Celkem se jednalo o sedm stížností, které byly relevantní k tématům zprávy. Informace z nich jsou využity v následujících kapitolách.

5.2 Problematizované rysy zkoumané lokality

Stejně tak jako existovaly významné rozdíly ve vnímání kvality života mezi jednotlivými částmi sídliště, bylo možné ve výpovědích obyvatel sledovat i rozdíly ve vnímání veřejného prostoru v jednotlivých částech. Z toho plynuly i rozdíly v možnostech užívání veřejného prostoru, které se v důsledku odrážely i v kvalitě života místních obyvatel a jejich celkové spokojenosti. Je třeba zmínit, že ačkoliv bylo téma veřejného prostoru v Jirkově často tematizováno jak obyvateli, tak i místními médii a zástupci různých institucí, z pohledu mnoha obyvatel sídliště se jednalo o méně závažné téma, z jejich hlediska mu zcela pochopitelně předcházely např. problémy s bydlením, kde byly tematizovány zejména nevhodné bytové podmínky a neadekvátní výše nájemného nebo například dluhy, bariéry vstupu na trh práce apod.

V následujících čtyřech podkapitolách jsou uvedeny nejčastěji zmiňované nedostatky a problémy, které oslovení obyvatelé vnímali ve veřejném prostoru sídliště. Byly jimi zejména:

- Nedostatečný městský mobiliář
- Nepořádek a hluk
- Špatné vztahy mezi obyvateli, pokřikování, potyčky apod.
- Snížený pocit bezpečí

Tyto čtyři kapitoly uzavírá kap. 5.3, kde jsou popsány možnosti využívání veřejného prostoru jednotlivými skupinami obyvatel. Důležité je zmínit proměnlivost a závažnost jednotlivých problémů ve veřejném prostoru s ohledem na roční období a počasí.

5.2.1 Městský mobiliář

Často zmiňovaným problémem v rozhovorech s komunikačními partnery, který významně ovlivňuje možnosti využívání veřejného prostoru, je nedostatečné pokrytí lavičkami a dětskými hřišti. Pro velkou část obyvatel sídliště je charakteristické zdržování se v okolí jejich domu. To je dáno různými důvody, např. sociodemografickou strukturou (mnoho obyvatel důchodového věku, mnoho dětí, které rodiče nepouští dále od domu, mnoho žen na mateřské a rodičovské dovolené nebo v domácnosti, vyšší poměr nezaměstnaných osob, které neopouští sídliště za účelem výkonu práce aj.), ale i dalšími důvody, které tematizovali např. oslovení sociální pracovníci (omezené prostředky, nezájem opouštět lokalitu). Přítomnost velkého množství lidí v průběhu celého dne vytváří vyšší nároky na městský mobiliář a na další veřejnou infrastrukturu.

„Bylo tady hřiště i lavičky, zrušili to.“ (žena, 45)

„Lavičky tady byly, ale už tady dlouhou dobu žádné nejsou.“ (muž, 65)

„Oni se diví, vzali těm Romům všechno. Po zábradlích se sedí, ve vchodech. Proč tady nedaj lavičky? Já bych řekla, že si to tady udržují a raději to rozbijí někde jinde.“ (žena, 54)

„Jenom je tam, jak se říká u Ervěnic, tak je tam ten JIP, tak tam je akorát to posezení. Jinak jsem nějaký posezení v Ervěnicích jakoby neviděla nebo jsem to tam ještě zatím neshlídla, že by tam byla bokem nějaká lavička. Fakt jenom jak je autobusová zastávka, takovej ten malinkej parčík, tak tam, když třeba jdete kolem, tak to vidíte, že ty děti se tam prostě stahují a hrajou si fakt jenom na tom place, kde je trávník a pár kostek.“ (Asistentka prevence kriminality)

Množství laviček je podle mnoha vyjádření obyvatel sídliště nedostatečné. Lidé kvůli tomu k sezení využívají schodiště před vchody do domů, různé betonové struktury, zídky apod. Tyto možnosti sezení jsou nepohodlné, je jich nedostatek a především mohou dále prohlubovat dojem špatné lokality. Nedostatek laviček tematizovaly všechny věkové skupiny (včetně dětí), nejvíce však ztěžoval život zejména seniorům, lidem s pohybovými omezeními a matkám s dětmi. Bylo možné pozorovat vynášení židlí z bytů do veřejného prostoru.

Obrázek 3: Travnatá plocha mezi domy na sídlišti Nové Ervěnice

Zdroj: vlastní archiv autora

Bývalý obyvatel Nových Ervěnic komentoval vytahování židlí a křesel před domy, které do jisté míry substituovalo právě neexistenci veřejných laviček, za svého druhu kolonizování veřejného prostoru. Měl na mysli i grily či dětské bazénky, které lidé umisťovali před domy a do zatravněných dvorů. Podle vyjádření městských strážníků byla z jejich strany shovívavost především ke zmíněným bazénkům, méně kompromisní byli v případě grilů.

Často vyhledávanými lokacemi v okolí tzv. Majáku, kde se nacházely některé objekty využívané místo laviček, byl například betonový kvádr (s kovovým poklopem) před domem č. p. 1123 na ulici J. K. Tyla, zídka při vjezdu do garáží na adrese K. H. Máchy 1133 nebo betonové struktury mezi domy na adresách K. H. Máchy 1133 a Osvobození 1116. Dvě poslední jmenované lokace byly často obsazeny mladšími lidmi, příp. dětmi. Betonový kvádr před domem č. p. 1123 byl naopak často obsazen staršími ženami, které si tam povídaly, příp. hlídaly okolo hrající si děti. Betonový kvádr podobný tomu, který se nacházel před č. p. 1123, stál i na rohu ulic Ervěnická a K. Čapka. I tento byl často obsazený, zejména staršími lidmi. Lidé také často seděli na schodech před vchody do bytových domů, což někteří oslovení obyvatelé vnímali negativně. Absenci laviček tematizovali i terénní sociální pracovníci, kteří je v minulosti využívali jako místo k setkávání s klienty nebo na nich navazovali nové kontakty.

Podobně jako nedostatek laviček bylo tematizováno i nedostatečné pokrytí území sídliště dětskými hřišti. Ta byla, i přes vysoký počet v místě bydlicích dětí, přímo na sídlišti jen dvě. Jedno bylo situováno přibližně mezi Azylovým domem pro muže a ženy na adrese B. Němcové 1059 a vybydleným domem na adrese Osvobození 1062, druhé se nacházelo ve dvoře za domy mezi ulicemi Ervěnická a K. Popelky. Mnoho dotázaných obyvatel potvrdilo závěry pozorování, že hřiště při ulici Osvobození není příliš využívané. Mohla to způsobit například nízká atraktivita okolí, zejména zmíněný vybydlený bytový dům přímo proti vchodu na oplocené hřiště. Asistentky prevence kriminality tvrdily, že se na hřišti často vyskytují lidé bez domova. To potvrdila i jedna z písemných stížností z konce roku 2020, kdy pisatel hlásil zdržování lidí bez domova na hřišti „již od ranních hodin“.

Při ulici K. Popelky se nachází nepřilíš udržované basketbalové hřiště. Mezi jednotlivými betonovými částmi, které tvoří povrch hrací plochy, vyrůstala v době terénního šetření vysoká tráva. Hřiště určené pro míčové hry bylo v minulosti i ve dvoře mezi ulicemi Osvobození a K. H. Máchy. V době výzkumu z něj zbývala pouze rozbitá betonová plocha bez dalšího vybavení. Lidé zmiňovali i další zaniklá místa, které bylo možné využívat k volnočasovým aktivitám, např. pískoviště a lavičky na travnaté ploše za domy mezi ulicemi Fr. Schmieda a Osvobození.

Obrázek 4: Hřiště při ulici Karla Popelky

Obrázek 5: Bývalé hřiště v prostoru mezi domy

Obrázek 6: Dětské hřiště při ulici Osvobození

Zdroj: vlastní archiv autora (3x)

Mnoho dotazovaných zmiňovalo, že jak lavičky, tak i dětská hřiště byla v minulosti na sídlišti rozmístěna i na dalších místech. Všechno vybavení bylo ale podle nich buď zničeno, anebo záměrně odebráno z nařízení městského úřadu, aby se tak předešlo srocování lidí, kteří by dělali hluk a nepořádek. Případně byla poškozená věc místo opravy odstraněna bez náhrady.

Zničení bylo ve výpovědích často spojováno s vandalismem, kterého se měli dopouštět místní obyvatelé.

T⁵: „Ještě by mě zajímalo vlastně na to jsme tam taky naráželi neustále, že v *Ervěnicích* není moc míst, kde by se dalo sednout na nějakou lavičku nebo tak.“

R: „Rozhodně. A já se nedivím, že tam ty lavičky nejsou. Má to nějaký svůj důvod určitě.“

T: „Jo. A jaký je právě ten důvod, a kdy teda ty lavičky zmizely?“

R: „Aby se tam neshlukovali ty lidi. Protože se tam nebudou shlukovat lidi, který si tam půjdou dát jenom kafe, nebo plácnu, si zajdou na cigáro, nebo něco takovýho v tomhle smyslu, ale spíš tam budou lidi, který si tam sednou, vyvalej, naopak daj si tam gril, budou tam pít a to je právě to špatně, proč tam asi nejsou lavičky.“

R: „Já nevím, jestli jste třeba byli před kulturákem?“

V: „Jo, jo, tam jsou lavičky.“

R: „Tam jsou lavičky a tam se shlukuje extrémní množství lidí.“ (strážníci MP)

5.2.2 Nepořádek a hluk

Mnoho obyvatel sídliště si ve výpovědích stěžovalo na nepořádek ve společných prostorech domů a v jejich okolí. Nepořádek se vyskytoval zejména okolo večerek a v místech, kde se scházelo větší množství lidí (večerky, resp. místa před těmito provozovny, se často stávaly právě místy setkávání většího množství lidí). Např. se jednalo o večerku Maják a další večerky v téže ulici nebo večerku U Virágů na severním okraji ulice *Ervěnická*.

Mnoho obyvatel dávalo nepořádek také do souvislosti s „nevychovanými dětmi“ – „*To je spíš na to, že je v sedm vypustí ven a v jedenáct večer je posbíraj zpátky, no asi takhle to tam funguje.*“ Na druhou stranu mnoho oslovených obyvatel potvrzovalo časté provádění úklidu a údržby zeleně zajištěné městem.

Jak již bylo zmíněno v kap. 6.2.1.1, vyšší koncentrace lidí ve veřejném prostoru v průběhu celého dne vytvářela vyšší nároky na veškerou veřejnou infrastrukturu. Např. potřeba odpadkových košů byla vyšší než v některých jiných rezidenčních sídlištních lokalitách na území města *Jirkova*. Oslovení obyvatelé si také stěžovali na objemný odpad, zejména nábytek, který lidé odkládali okolo nádob na tříděný a komunální odpad. Toto potvrzovali i strážníci MP, kteří na tento problém aktivně reagovali například umístováním tzv. fotopastí v okolí kontejnerů. Strážníci MP upozorňovali také na vybírání nádob na odpad lidmi bez domova, po kterých býval okolo značný nepořádek. Oslovení obyvatelé sídliště v několika

---

⁵ „T“ uvádí otázku nebo reakci tazatele. „R“, viz dále, uvádí výpověď respondenta. V případě, že se jednalo o rozhovor s více respondenty, je k jednotlivým označením přidáno číslo pro snazší identifikaci mluvčího. Podobně i na dalších stranách textu.

případech upozorňovali na vyhazování objemnějšího opadu i lidmi bydlícími v jiných částech města Jirkova nebo dokonce i v Chomutově. Mělo se jednat např. o zahrádkáře apod.

Obrázek 7: Večerka Maják

Zdroj: vlastní archiv autora

Mnoho oslovených obyvatel sídliště tematizovalo problém se štěnicemi, které se opakovaně vyskytovaly v některých domech. Součástí řešení je, kromě jiného, vyhození některých štěnicemi napadených kusů nábytku. To však v případě sociálně znevýhodněných osob, které často nemají prostředky ani možnosti k odvozu objemného odpadu do sběrného dvora, vede k odložení odpadu v blízkosti bydliště. Problému se štěnicemi přispívá vyšší míra migrace, kterou v domech na sídlišti potvrdili někteří obyvatelé bytových domů i analýza zpracovaná ASZ v roce 2018 (Sál & Vepřková).

Dalším často zmiňovaným problémem byl podle obyvatel sídliště hluk spojený se zábavou dětí a mládeže (jak venku, tak i ve společných prostorech bytových domů), občasnými oslavami v bytech, příp. na ulici a hlasitou komunikací lidí na ulici nebo lidí v oknech. Jak již bylo uvedeno v kap. 5.2.1, charakteristickým rysem pro mnoho obyvatel sídliště je zdržování se v místě bydliště či v jeho bezprostředním okolí v průběhu velké části dne. To mělo za následek, že hlučno bylo velmi často, včetně nočních hodin, kdy docházelo k rušení nočního klidu. Část oslovených obyvatel sídliště dávala hluk do kontextu svých pracovních povinností, kdy pro ně

není možné odvádět dobrý pracovní výkon kvůli předchozímu nevyspání. To zapříčiňoval hluk z hlasité hudby, křiku apod. i v nočních hodinách.

5.2.3 Vztahy mezi obyvateli sídliště

Z výpovědí místních obyvatel a zástupců institucionálních aktérů se jeví, že problémové vztahy na sídlišti lze vnímat zejména ve třech rovinách:

- Neromové a Romové
- Děti/mládež a další obyvatelé sídliště
- Vztahy v rodinách, příp. mezi rodinami

Z výpovědí některých obyvatel vyplynulo, že nejvýraznější napětí panovalo mezi ne zcela konkrétní skupinou obyvatel a lidmi, které někteří komunikační partneři z předchozí skupiny občas nazývali jako tzv. nepřizpůsobivé, kde měli zejména na mysli lidi pobírající sociální dávky a nepracující. Tato dichotomie měla mnohdy významná etnická zabarvení, kdy mluvčí bylo možné velmi často označit za neromy (neboť se zpravidla právě proti Romům vymezovali), zatímco zmíněné nepřizpůsobivé, o kterých tito lidé hovořili, bylo možné považovat v jejich argumentaci za Romy (případně byli pojmenováni přímo).

„Tam jich je mraky, tam jako běžte večer, máte tmu i když vám bude svítit lampa.“

Je třeba zdůraznit, že pnutí panovalo ve výpovědích i mezi některými lidmi, kteří sebe samé označili za Romy a jinými lidmi, které také označili za Romy.

Ve výpovědích byla zaznamenána častá morální pohoršení nad životem lidí na sociálních dávkách, kteří nepracují a jimž byla připisována romská etnicita zejména. Pohoršení u některých komunikačních partnerů vyvolávaly zejména jejich údajně neexistující pracovní povinnosti a čerpání sociálních dávek. Časté stížnosti ve výpovědích obyvatel se týkaly také dětí a mládeže ze sídliště. Tato skupina byla podle mnohých zodpovědná za hluk (pokřikování, hlasité pouštění přenosných reproduktorů apod.), nepořádek a devastaci veřejného mobiliáře i budov a společných prostor v nich.

Oslovení institucionální aktéři popisovali situaci částečně odlišným způsobem a sváry dávali do souvislosti zejména se vztahy v rodinách, mezi přáteli, v rámci vrstevnických skupin, příp. mezi jednotlivými rodinami. Častější a vážnější neshody podle nich vznikaly mezi lidmi, kteří se dlouhodobě znali a měli mezi sebou konkrétní problémy. Rovněž upozorňovali na spojitost s alkoholem.

„No, jelikož tam je vyloučená lokalita, tak tam ty problémy jsou dost často mezi jak už rodinami celkově, nebo přáteli mezi sebou. Dle mého tam dochází k takovým problémům hlavně díky alkoholu.“ (městský strážník)

„Samozřejmě je to o tom taky, že ty lidi už si tam zvykli žít, takže už se tam ty lidi vesměs právě ty Romové s těma bílýma se tam znaj, takže zas tolik si úplně za mě nedovolí, oni spíš jdou fakt na vlastní ty Romové, že vyloženě jdou na vlastní, než na bílý.“ (městský strážník)

„Obecně asi rodinný spory, to často řešíme. To máme vlastně i vyznačený v kontaktní knize pětka vztahy a to máme skoro u každého jednání, teda aspoň já. Věčně ten klient se zmíní, že se se sestrou, s matkou, tohle bratr, nevím jestli to tak ve skutečnosti je, ale ty spory si myslím, že jo. Ty vztahy obecně mezi lidma si myslím jsou mnohem horší než to bejvalo. Ty lidi jsou víc, jak to mám říct, víc naštvaný, víc...“ (sociální pracovnice NNO)

Upozorňovali také na to, že konflikty mezi rodinami, známými apod. se často odehrávaly venku před domy, kde jednak rušily obyvatele v okolí a jednak vytvářely špatný obraz o celém sídlišti. Konflikty mezi neznámými lidmi zůstávaly spíše v rovině pokřikování, obtěžování apod., avšak obvykle nepřecházely do vážnějších konfliktů.

Obrázek 8: Prázdný dům, v čase výzkumu v rekonstrukci

Zdroj: vlastní archiv autora

Součástí rozhovorů s obyvateli sídliště byly i dotazy na bytové podmínky. Častým spojujícím prvkem ve výpovědích bylo bydlení v malých a přelidněných bytech. Těmi někteří lidé vysvětlovali časté trávení svého volného času venku.

„Tam vůbec není dodržena ta norma. Ten metr čtvereční, kterej by měl obsahovat ta pětičlenná rodina, že už dva jedna je pro ně málo. A setkáváme se s tím určitě.“ (sociální pracovnice NNO)

Nevhodné bytové podmínky (zejména přelidněné byty, kde je nedostatek soukromí) ovlivňují způsob trávení volného času dětí a mladých lidí, kteří se větší část dne zdržují mimo domov. Děti zároveň na sídlišti neměly mnoho adekvátních možností k trávení volného času. Strukturované volnočasové aktivity nabízí NZDM, které mělo být přesunuto přímo do středu Nových Ervenic do kulturního domu. Podle oslovených lokálních expertů byla kapacita NZDM i jeho zacílení pouze na děti a mládež mezi 6 a 16 lety nedostatečné. Další formy organizovaného trávení volného času dětí a mládeže nabízela např. horolezecká stěna umístěná v kulturním domě v Ervenicích, kde jsou ale vysokým prahem pro děti ze sociálně znevýhodněných domácností zejména finance. Poskytovatelem volnočasových aktivit byl Dům dětí a mládeže Jirkov, kde byl ale problém s překonáním velké vzdálenosti.

Jak bylo zmíněno v kap. 6.2.2.1, dostupnost a využívání dětských hřišť přímo na území sídliště byla velmi limitovaná. K dispozici byla dvě dětská hřiště a jedno basketbalové hřiště v nepříliš dobrém stavu. Další hřiště byla z různých důvodů vysokoprahá. Jednalo se zejména o vzdálenost, kterou musely děti a mladí lidé překonat. Přestože se děti i mladí lidé vydávali i na vzdálenější hrací plochy – navštěvovali např. Olejomylnský park, skate park ve Vinařicích, hřiště na Písečné apod. – tak dominantně trávili volný čas nestrukturovaným způsobem na sídlišti v okolí bydliště.

„Tady je Olejomylnský park, to město vybudovalo krásnej Olejomylnskej park. Tam je vyžití, sportovní hřiště, prolezačky, různý takovýhle, rampa tam je snad. Nicméně to už jsme taky několikrát na jednáních se o tom bavili, že i tak to využití pro naše tady Ervenický není úplně. Oni samozřejmě někteří říkaj „Vždyť je to kousíček, můžou si tam zajít.“ To je pravda, přejdou, půjdou dozadu, ale i tak. [...] I tak je to daleko. I tak některý maminy nepustí ty děti samotný a není to efektivní pro ty naše Ervenický. A tady vlastně vevnitř Ervenic –sám můžete posoudit – tam není nic. Tam lavičky, všechno je pryč.“ (Sociální pracovnice NNO)

Vzhledem k nedostatku finančních prostředků v rodinách, z kterých děti a mladí lidé často pocházeli, neměli možnosti, aby trávili volný čas doma způsobem jako jejich vrstevníci z finančně lépe situovaných rodin (je třeba přihlídnout i k již zmíněnému nedostatku soukromí v bytech). Nestrukturované trávení volného času mohlo u dětí a mladých lidí vést k rizikovým aktivitám a v kontextu sídliště vyvolávalo obavy, strach, ale v některých případech i morální rozhořčení u místních obyvatel. Častou zábavou zejména dospívajících chlapců a mladých mužů byly karty, které hráli i o menší sumy peněz.⁶ Mnoho dotázaných obyvatel zmiňovalo právě děti za nejčastější původce nepořádku a hluku v okolí jejich bydliště.

Trávení velké části volného času venku mimo byt se nevztahuje pouze na děti a mládež, ale i na osoby v produktivním věku a seniory. Z výpovědí některých obyvatel a z pozorování vyplynulo, že trávení volného času venku se dominantně týká spíše osob, u kterých je možné vnímat různé znaky sociálního znevýhodnění. Nestrukturovaný volný čas dětí, mladých lidí,

---

⁶ Prodavačka v jedné z večerek v centrální části sídliště tvrdila, že za zhruba jeden a půl měsíce prodala přes 50 balíčků herních karet.

ale i dospělých se na sídlišti odehrává často ve větších skupinách (v partách). Ty se přemísťují, postávají, ale často se koncentrují i u zbytků různých technických zařízení, zídek apod., kde se lze posadit (viz kap. 5.2.1).

5.2.4 Snížený pocit bezpečí

Snížený pocit bezpečí v Nových Ervěnicích pociťovali jak mnozí tamější obyvatelé, tak i lidé, kteří v Ervěnicích nebydleli, ale pouze jimi procházeli. Často se jednalo o neurčité dojmy, které nebyly podloženy konkrétními důvody či zkušenostmi, resp. tyto zkušenosti v rozhovorech přímo nezazněly – „*je to tady divný*“, „*žijí tam zlí cikáni*“. V těchto neurčitých výpovědích byly často i méně konkrétní lokace – lidé stejným způsobem hovořili o celém sídlišti (jak rezidenti, tak i nerezidenti SVL). Velká skupina lidí, zejména obyvatelé sídliště, ale popisovala konkrétní oblasti či ulice, kde se necítí bezpečně. Z jejich popisů vyplynulo zejména okolí tzv. Majáku a okolní ulice, tj. K. H. Máchy, Šimkova, J. K. Tyla, Fr. Schmieda aj. Dotazovaným vadili zejména postávající lidé, hloučky a nevhledné opuštěné bytové domy, v kontextu Majáku to byly č. p. 1132 a 1133 na ulici K. H. Máchy a č. p. 1134, 1135 na ulici Fr. Schmieda. Při pozorování bylo zřejmé, že někteří lidé zásadně zrychlili při procházení okolo postávajících či posedávajících lidí v okolí Majáku.

Na opuštěné a chátrající domy (vč. domu na adrese Osvobození č. p. 1062) mířilo i několik písemných stížností obyvatel sídliště a PČR (podnět k prošetření nezajištěné stavby) ve sledovaném období, tj. první polovina roku 2021 a rok 2020. Z pozorování vyplynulo, že tyto budovy se stávaly místy pro hry dětí, jelikož některé zabezpečující prvky bylo možné jednoduše překonat a vniknout dovnitř.

V souvislosti se sníženým pocitem bezpečí několik dotázaných zmínilo i podchod spojující sídliště Nové Ervěnice se sídlištěm Písečná (tj. podchod pro chodce pod ulicí Písečná).

Ve stejné době, kdy byl v Jirkově připravován tento dokument, vznikala i tzv. Situační analýza města Jirkova. Součástí analýzy byl i průzkum pocitu bezpečí občanů Jirkova. Z průzkumu vyplynulo sídliště Nové Ervěnice jako oblast, kterou lidé nejčastěji spojovali se sníženým pocitem bezpečí (Turnerová & Korecká, 2021).

5.3 Hranice veřejného prostoru

Sídliště Nové Ervěnice se, mimo jiné, skládá z relativně velkých zatravněných ploch, které se nachází mezi některými bloky domů. Zelené plochy jsou často uzavřeny mezi domy, kde jsou velmi dobře odcloněny od provozu automobilů i od parkovacích ploch. Místa jsou vhodná k hrám dětí a k setkávání obyvatel okolních domů. To se na sídlišti pravidelně děje, avšak v kontextu atmosféry na sídlišti je to některými dotazovanými obyvateli přijímáno s nesouhlasem (viz kap. 5.2.3). Lidem vadil zejména hluk a nepořádek, který někteří lidé při pobytu venku měli vytvářet (viz kap. 5.2.2).

Jak již bylo zmíněno (viz kap. 5.2.1), demografická struktura obyvatel sídliště, která je zmíněna níže a některé další vlivy přispívaly k tomu, že se více lidí zdržovalo poblíž svého domu. Na

rozdíl od situace v brněnské lokalitě (viz kap. 6 a dále), v Nových Ervěnicích bylo patrné jisté uzavření části obyvatel v hranicích sídliště. To se týkalo téměř všech věkových skupin obyvatel a spojující byla zejména jimi popisovaná sociální znevýhodnění. Pravděpodobné spojitosti mezi častějším zdržováním se v okolí bydliště a sociálním vyloučením potvrdili i oslovení sociální pracovníci a strážníci MP. Sami obyvatelé zkoumané lokality toto své jednání v rozhovorech potvrzovali, avšak důvody nebyly v rozhovorech s nimi dostatečně zřetelně vysvětleny. Na základě výpovědí některých obyvatel sídliště a pozorování bylo možné vytvořit následující indikativní zobecnění:

- Na sídlišti žilo velké množství obyvatel důchodového věku, kteří trávili den v okolí domu, večery trávili zejména doma
- Na sídlišti se nacházel vysoký počet dětí, které rodiče nepouštěli dále od domu
- Na sídlišti bylo mnoho žen na mateřské a rodičovské dovolené, které trávily dny zejména doma a v blízkém okolí bydliště
- Na sídlišti se vyskytoval vyšší počet nezaměstnaných osob, které neopouštěly sídliště za účelem výkonu práce, více času trávily doma
- Sociální vyloučení, které bylo na sídlišti přítomné, vytvářelo omezené možnosti k trávení volného času mimo okolí bydliště, a to zejména nedostatkem financí

Zdržování vysokého počtu lidí v průběhu téměř celého dne znamenalo nejen zmíněné vyšší vytížení městského mobiliáře (viz kap. 5.2.1), ale mělo za následek i vyšší hluk, který ve večerních hodinách obtěžoval zejména pracující. Oslovení obyvatelé bytových domů tematizovali problémy hluku zvláště v kontextu odpočinku po práci a regenerace na další pracovní den – např. nevyspání kvůli hlasité hudbě, křiku apod. S hlukem se ale potýkaly i jiné skupiny obyvatel.

Často zmiňovaným problémem pocíťovaným ve veřejném prostoru byl nedostatek laviček (viz kap. 5.2.1), který znepříjemňoval život zejména seniorům, osobám s pohybovými omezeními a matkám s dětmi. Lidé se i přes odstranění laviček schází dál, ale z veřejného prostoru zmizela většina možností standardního posezení. Lavičky zůstaly v omezené míře pouze na náměstí před střediskem služeb, kde jsou často plně obsazené, na zastávkách MHD a mezi domy v severní části sídliště. Odstraňování a přidávání městského mobiliáře – např. hřišť a laviček – tedy proměňuje jednání lidí ve veřejném prostoru sídliště. Na příkladu laviček lze dále ukázat, že obyvatele sídliště nelze považovat za homogenní skupinu. Rozmanitost skladby obyvatel se projevuje v jejich rozdílných zájmech ve veřejném prostoru a konečně i v jejich skutečném jednání tamtéž. V případě zmíněných laviček někteří oslovení obyvatelé sídliště schvalovali jejich odstranění, někteří by uvítali jejich návrat a někteří by také uvítali jejich návrat, avšak váhali, neboť tvrdili, že by je vandalové pravděpodobně okamžitě zničili. Navíc by při lavičkách mohla vznikat potenciální místa vyšší koncentrace osob, s čímž by podle nich byl spojený i zvýšený hluk a nepořádek. V době výzkumu byl na sídlišti velmi omezený počet laviček a lidé se i přesto scházeli dál, třebaže k tomu často využívali méně pohodlná místa

nebo se více koncentrovali na jiných místech než před odstraněním laviček. Vybavení sídliště městským mobiliářem bylo v Nových Ervěnicích silně rezonující téma.

Přestože je setkávání lidí přirozené, větší skupiny (viz kap. 5.2.4) vytvářely v některých lidech na sídlišti strach či obavy a snižovaly pocit bezpečí (to lze vnímat také jako přirozené jednání). Hloučky mohly v některých případech zabrat i velkou část ulice, lidé se potom těmto místům raději vyhnuli a zvolili jinou cestu, třebaže pro ně byla delší. Někteří komunikační partneři uváděli zkušenosti, kdy na ně někdo pokřikoval, případně měl drzé poznámky (to se netýkalo výlučně zkušeností s členy hlouček, ale i jednotlivců či dvojic). Hloučky bylo možné spatřit v různých částech sídliště, nejčastěji se však toto jednání vyskytovalo u prodejny potravin Maják, přilehlých prázdných budov a v okolních ulicích. Tato prostranství z těchto důvodů mnoho komunikačních partnerů raději obcházelo a byly tak pro ně za hranicí jimi obvykle užívaného a komfortního veřejného prostoru. V případě, že někteří lidé šli např. z centra města do jižní části sídliště a bylo pro ně výhodné projít skrze okolí Majáku, bylo na některých patrné výrazné zrychlení chůze (např. okolo domu na adrese J. K. Tyla č. p. 1123 a 1122).

Lidé bydlící v severní části sídliště v několika výpovědích označili okolí Majáku, příp. celou jižní část sídliště za oblast, kam nemají příliš důvodů chodit a zároveň kam chodit nechtějí kvůli špatné pověsti místa, příp. kvůli údajným negativním zkušenostem s tamějšími obyvateli.⁷ Zatímco pro některé obyvatele sídliště mohlo být okolí Majáku za hranicemi jimi užívaného veřejného prostoru, pro mnoho obyvatel z jiných částí Jirkova bylo celé sídliště Nové Ervěnice mimo tyto hranice. Důvodem byla zejména špatná pověst místa, avšak silným důvodem mohl být i fakt, že lidé neměli mnoho důvodů k návštěvě sídliště, a proto neměli ani možnost mít osobní zkušenost.

Část veřejného prostoru v posledních několika letech zabraly oplocené pozemky okolo mnoha bytových domů. Mnohá SVJ vytvořila oplocení, aby tak, dle vyjádření některých obyvatel, chránila fasády proti vandalům. Tito vandalové měli pocházet z relativně nekonkrétní skupiny obyvatel, která měla zahrnovat právě i osoby z postávajících a posedávajících hlouček zmíněných výše. Vymezování prostoru v okolí mnoha bytových domů ploty bylo možné považovat za reakci na tenzi ve vztazích mezi určitými skupinami obyvatel sídliště. Část obyvatel bytových domů za těmito „svými“ ploty často zahradničila, vytvářela různá posezení nebo tam měla bazény. Vytvořil se tak nový druh polosoukromého prostoru, který část obyvatel sídliště využívala k trávení volného času. Jeden z obyvatel kritizoval stavby plotů a považoval je za privatizaci veřejného prostoru, se kterou nesouhlasil. Tento názor byl však mezi dotazovanými ojedinělý.

---

⁷ Pro oblast Majáku zaznělo i označení „Chanov“, které mělo odkazovat na mostecké sídliště s obecně známými sociálními problémy. Užili ho obyvatelé ze severní části sídliště.

Obrázek 9: Oplocení okolo bytových domů na sídlišti

Zdroj: vlastní archiv autora

Z předchozích odstavců vyplývá, že se na sídlišti objevovaly situace vedoucí ke krátkodobému omezování volného a pokojného pohybu některých obyvatel (hloučky osob bránící klidnému průchodu ulic, hlučné děti, nepořádek) a úpravy, příp. nedostatky vedoucí k zásadním a dlouhodobým změnám v užívání veřejného prostoru (odstraňování laviček a hřišť, oplocování jednotlivých bytových domů, zchátralé opuštěné budovy). Je třeba zmínit, že i krátkodobá omezení užívání veřejného prostoru, např. že lidé určité místo v ulici raději obejdou, aby se vyhnuli pro ně nepříjemného kontaktu s postávajícími, mohou vést i k dlouhodobějším změnám v jejich jednání – začnou se konkrétním částem sídliště raději úplně vyhýbat. Jinými slovy, krátkodobá omezení užívání veřejného prostoru mohou vést k dlouhodobým změnám v jeho dalším užívání. V případě zkoumaného sídliště lze takto popsat především okolí tzv. Majáku, tj. okolí opuštěných chátrajících domů v ulicích Fr. Schmieda a K. H. Máchy a dále i ulice Šimkova a J. K. Tyla. Mnoho dotazovaných lidí ve svých výpovědích uvedlo, že se této oblasti záměrně vyhýbají. Důvody byly různé, dominovaly obavy z možných konfliktů, strach z postávajících nebo posedávajících skupin lidí a celková neatraktivita okolí způsobená nepořádkem a chátrajícími budovami. Žádné další oblasti či místa, kterým by se lidé na sídlišti raději přímo vyhnuli, v rozhovorech nezaznívaly. Podle výpovědí byli lidé na sídlišti v obecné

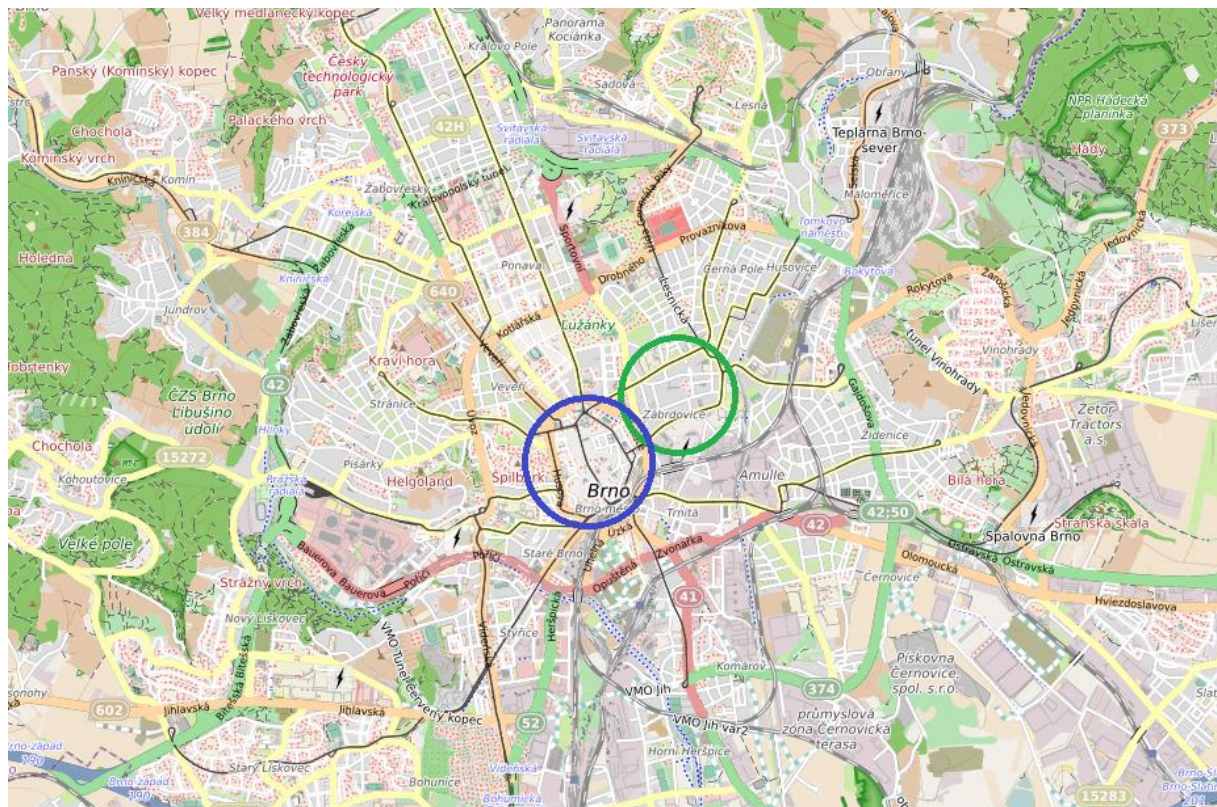
rovině spíše nespokojeni, někteří lidé ale zmiňovali kvalitu a četnost sociálních vztahů, kterou na sídlišti mají, a kterou by jinde jen složitě budovali.

6 Brno, oblast tzv. “brněnského Bronxu”

Zmíněná lokalita se nachází v těsném sousedství historického středu města, od něhož je oddělena pásem městských parků a ulic Koliště, dopravně frekventovanou silnicí vnitřního městského okruhu (obr. 10; 11). Spadá pod městskou čtvrť Zábřovice, která je rozdělena mezi samosprávné městské části Brno-střed a Brno-sever. Analýzou sociálně vyloučených lokalit v ČR (GAC 2015: 2) je území označeno za tzv. sociálně vyloučenou lokalitu, kterou podle odhadů obývá 3-5 tisíc ohrožených a sociálně vyloučených obyvatel, z 60-70 % Romů (Město Brno, n.d.), a která je podle autorů a pro potřeby našeho výzkumu vymezena a orámována ulicemi Cejl z jihu a východu a Milady Horákové na severní straně. Oběma směry na ně podle tohoto dokumentu navazují další sociálně vyloučené lokality, “husovická” a další v jižní části Zábřovic kolem ulice Křenová. Na západní straně jsou formálně “hraničními” ulicemi ulice Příční a Körnerová (viz obr. 11).

Zmíněné území je tvořené hustou zástavbou převážně cihlových a v nemalé míře pavlačových obytných domů vybudovaných během 19. století jako obydlí pro dělníky pracující v průmyslových textilních provozech v okolí. Průmyslový ráz si okolí oblasti ponechalo doposud, jižně od Cejlu se nachází rozsáhlý komplex Tepláren Brno, východněji na druhém břehu Svitavy se nachází areál někdejší brněnské Zbrojovky, dnes revitalizovaný brownfield.

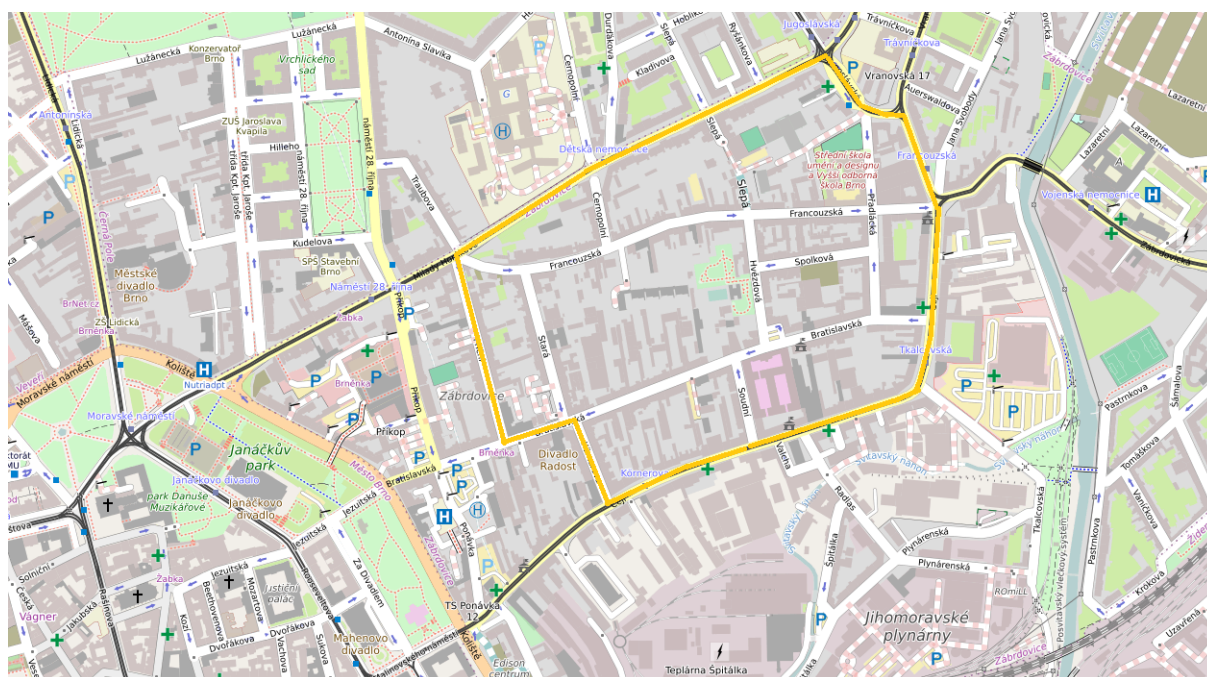
Obrazek 10: Umístění zábrdovické SVL ve vztahu v centru města

Zdroj: vlastní zpracování (openstreetmap.org)

Pomyslné jádro "brněnského Bronxu" je tvořené užšími jednosměrnými ulicemi vedoucími východozápadním (Bratislavská, Spolková, Francouzská) a severojižním směrem (Příční, Stará, Körnerova, Hvězdová, Přadlácká). Ulice Milady Horákové a Cejl, které oblast zeměpisně objímají, lokalitu obsluhují tramvajovými linkami městské hromadné dopravy. Za střed oblasti můžeme považovat spojení ulic Hvězdové a Bratislavské, kde se nyní nachází "náměstíčko pod platany", někdejší parkoviště, nyní otevřené veřejné prostranství zastíněné vzrostlými stromy a vybavené městským mobiliářem.

Obrázek 11: Vymezení SVL podle Analýzy sociálně vyloučených lokalit v ČR (GAC 2015)

Zdroj: vlastní zpracování (openstreetmap.org)

Ve zkoumané oblasti se nachází sídla řady institucí⁸ včetně dvou mateřských škol, jedné základní a střední školy a gymnázia. Na ulicích Bratislavská a Francouzská stojí azylový dům pro osoby bez domova, respektive dům pro rodiny nebo osoby s nestabilním bydlením. Na obou ulicích se v jiných objektech nacházejí rovněž kontaktní centra poskytovatelů sociálních služeb Armády Spásy a brněnské Diecézní charity, na Hvězdové sociální služby poskytuje nezisková organizace DROM, romské středisko, v lokalitě rovněž působí spolek Tripitaka realizující kulturně-sociální projekty. Budovu DROMu obklopuje v roce 2015 otevřený park Hvězdička, jediný ve zkoumané oblasti.

Především na nejdelších ulicích sledované lokality, Cejlu a Bratislavské, se v parteru nachází větší počet nebytových prostor určených, ale nevyužívaných pro obchodní účely. Některé z provozoven jsou i napříč stále viditelnému označení ve výlohách a na vývěsních štítech

⁸ Např. Úřad městské části Brno-sever, budova Policie ČR - obvodního oddělení Brna-Sever, Finanční úřad pro Jihomoravský kraj, Krajský živnostenský úřad, Muzeum romské kultury nebo Divadlo Radost.

uzavřené. Zejména na Cejlu najdeme velké množství sídel firem nabízejících výstavbu, úpravu nebo vybavení domu a domácnosti a služby k nim navazující, v celé oblasti se pak nachází i vysoký počet pro sociálně vyloučené lokality typických služeb, zastaváren⁹ - těch jsme v oblasti napočítali devět. Ty se spolu s hojně v oblasti přítomnými večerkami a obchody s potravinami nezřídka mísí a střídají s prodejny luxusního vybavení, nábytku nebo postelí.¹⁰ Subjektivně pak při průchodu zejména některými částmi těch frekventovanějších ulic vnímáme na chodnicích a v krajích silnic větší množství odpadků nebo rozbitého skla či stop po nápojích či jídlu.

Obrázek 12: Murál na fasádě domu, ul. Bratislavská

Obrázek 13: Bytová výstavba, ul. Bratislavská

Obrázek 14: Bytová výstavba, ul. Hvězdová

Zdroje: vlastní archiv autora

V posledním desetiletí se celá oblast "brněnského Bronxu" začíná revitalizovat. Na opravy fasád i vnitřních prostor obecních i soukromých bytových domů navazují developři výstavbou nových bytových domů. Nejrozsáhlejší výstavba prozatím proběhla na ulici Francouzská (a vnitřní straně ulice Vranovská za křižovatkou s ulicí Francouzskou) a na ulicích Spolková a Bratislavská. V době realizace výzkumu se na Bratislavské připravovala stavba dalších tří bytových domů (jeden z nich na obr. 13) a jednoho většího bytového komplexu, další bytový

⁹ Alespoň jedna z nich funguje ve formě "okýnkového prodeje" i do pozdních nočních hodin, podle našich pozorování za zájmu ze strany zákazníků.

¹⁰ Na ulici Bratislavská se nachází prodejna designového nábytku bez otvíracích hodin, na webových stránkách je informace o možnosti si předem domluvit schůzku online.

dům se dokončuje na ulici Hvězdová (obr. 14). Návštěvníkům se rovněž postupně otevírá i objekt bývalé káznice, z níž město plánuje vytvořit Kreativní centrum, v níž se již nyní pořádají kulturní akce.

Obrázek 15: Ulice Francouzská

Obrázek 16: Ulice Bratislavská

Zdroj: vlastní archiv autora

V rámci projektu Brnox II umělkyně Kateřina Šedá ve spolupráci s městem a radnicemi městských částí doplňuje veřejný prostor “Bronxu” dalším mobiliářem, tedy novými místy na sezení a výmalbou fasád některých objektů. V roce 2020 pak v rámci projektu vzniklo, v těsném sousedství s káznicí, zmíněné náměstí “pod platany” jako otevřený veřejný prostor s místy pro sezení, jemuž ustoupilo parkoviště. Ve snaze podpořit proměnu vnímání městské části jeden z brněnských zastupitelů také inicioval nyní realizovaný projekt Městské galerie – do oblasti tak do poloviny roku 2021 přibylo pět velkých nástěnných maleb na odhalených zdech domů sousedících s prolukou (viz mestskagalerie.cz; obr. 12).

V těchto kontextech se opět připomněly hlasy upozorňující na možné urychlování procesu gentrifkace. Tedy zatraktivnění oblasti s důsledkem v podobě vyšších cen nemovitostí, s dopadem na místní obyvatelstvo, které si je nebude moci dovolit (např. Bažantová 2021, Ustohalová 2019).

6.1.1 Problematické rysy zkoumané lokality

O lokalitě se v různých kontextech hovoří jako o problémové. Brněnský Strategický plán sociálního začleňování 2016 - 2019 o ní takto uvažuje v kontextu vysokého podílu nezaměstnaných v místě bydlících obyvatel, nepříznivé vzdělanostní struktury i vyšší míře rizikového chování (kriminalita, vybydlený bytový fond, prostituce).¹¹ Pro účastníky šetření “Pocitové mapy” organizovaného brněnským magistrátem byla v roce 2016 po brněnském

¹¹ Oficiální statistiky napadu trestné činnosti a počtu přestupků v tomto území jsou ovšem podle vyjádření zástupce generálního ředitelství Policie ČR nedostupné.

nádraží (respektive spíše prostoru před ním) oblast brněnského “ghetta” tím brněnským prostorem, který se jim nejvíce “nelíbí” a kde “by to chtělo změnu” (Město Brno, 2016). O “otevírání” jinak “předsudky opředené lokality” hovoří při představení festivalu Ghettofest, každoročně konaném v oblasti ulice Hvězdové jeho organizátoři (Ghettofest, 2012). Jak tuto problémovost vnímají obyvatelé lokality, jak pak osoby, které se v ní pravidelně pohybují? Existují pro ně v prostoru, tedy ve zkoumané lokalitě a okolí, myšlené hranice? Pokud ano, čím jsou dány?

Podobně jako výše v případě ervěnického sídliště v Jirkově, i námi oslovení komunikační partneri se při hodnocení svého vztahu k “Bronxu” nezřídky vyjadřovali s reflexí a srovnáním s minulostí. Stejně jako v řadě dalších aspektů jsme si všimli rozdílu mezi reakcí osob, které v místě pouze pracují, a těmi, kteří tu přímo bydlí.

Až na několik výjimek námi oslovení místní obyvatelé s bydlením v dané lokalitě spokojení nejsou. Jak si v následujících částech textu podrobněji rozebereme, vadí jim především nepořádek a hluk produkovaný jinými dalšími obyvateli čtvrti. Nezřídká však řada z nich svoji nespokojenost spojuje a kontrastuje s minulostí: dříve to tu bylo lepší. A to jak v případě dílčích konkrétních prvků, které v okolí přibyly ...

“Dřív to bylo lepší, od té doby, co postavili Charitu, azylák, tak moc nespím, slyším hádky stále, do dvou do rána, krade se tam.”

... tak především v obecné rovině společenského a generačního posunu:

“V Husovicích nejsou tak zlí jako tady, je tam klid, v 10 večer děcka na Cejlu, pod platany, už to nejsou takoví Romové, jako jsme byli my.”

“Cítím se tu v ohrožení, už to není, co to bývalo, ne, jak za našeho mládí.”

“Tady jsem se narodil a tady se to zkazilo, je to moc romský, malý děcka tu kouří, všude jsou feťáci. Děcka u trafiky, tam na Cejlu, kouří tam, je to horší než někde v Americe. V Kroměříži, tam bych chtěl bydlet, nebo někde jinde, ne v Brně. Tady se to celý zkazilo.”

Pokud tedy podle perspektivy oslovených něco není tak jak bývalo dřív, dotýká se to především chování druhých, kteří jsou hlučnější a méně ohleduplní k druhým, a to již od útlého věku.

Pokud jde o chod prodejen nebo poskytovatelů služeb umístěných v námi zkoumané oblasti, jejich zaměstnanci nebo majitelé jsou s provozem a úspěšností podniku spíše spokojení. Většina z nich zmiňuje stigma nebo špatnou pověst místa, jako něco, co vstupovalo do úvahy o umístění provozovny – a to ať již z pohledu vlastního, nebo projikovaně do perspektivy potenciálních zákazníků. Podle oslovených si ale svoje zákazníky spíše nacházejí, jako výraznou výhodu přitom zmiňují geografickou polohu podniku, která je blízko středu města, ale i dalších čtvrtí směrem od něj.

Ve srovnání s obyvateli oblasti větší část komunikačních partnerů z řad v místě pouze pracujících osob proměnu oblasti v posledních letech vnímá spíše pozitivně. Všimají si nových

fasád domů, většího klidu nebo postupného příchodu provozovatelů nových obchodů, kteří přitahují další zákazníky. Podle některých ke změně nedošlo, pouze se *“opravily fasády, ale vnitřek zůstal stejný, jako byl dřív”*. Všichni se ovšem shodují, že se – pokud nemusí – hlouběji do ulic Bratislavské, Francouzské a ulice je kolmo protínající nedostávají, nechodí po nich, nemají pro to podle svých slov vlastní důvod.

Ať už (nebo do jaké míry) jde ze strany místních obyvatel o vzpomínkový optimismus nebo nikoliv, k místu svého bydliště se zpravidla staví s nespokojením. V následujících částech textu se konkrétněji podíváme po povaze reflexe nespokojenosti obyvatel a vztahu osob v místě pracujících k obývanému/navštěvovanému prostoru – proč konkrétněji jsou nebo nejsou s místem či jeho okolím spokojeni? Kterým místům by se raději vyhnuli, jak vnímají další místa v okolí? Kde pro ně tedy jsou hranice v prostoru, za které se nechtějí pustit nebo jsou s nimi konfrontováni jen neradi?

6.1.2 Nepořádek a hluk

Dominantním důvodem, který obyvatelé uvádějí jako příčinu své nespokojenosti s místem svého bydliště, je nepořádek a špína v ulicích a hluk, jemuž jsou vystaveni oni a jejich děti. Překvapivě až na výjimky nikdo z oslovených nebyl nespokojený přímo se stavem svého obydlí, tedy kvalitou vlastního bydlení, ale zejména s vlivy, kterým jsou obyvatelé vystaveni zvenku mimo svůj soukromý prostor.

Pokud jde o nepořádek, komunikační partneři ve svých výpovědích zmiňovali především množství odpadků, které se vyskytuje v ulicích, a obecně znečištěný povrch chodníků. S tím, že i přes každodenně prováděný úklid ulice za chvíli *“vypadají stejně”*.¹²

- *Vadí mi špína, nemohla bych tu bydlet, nemám to tady ráda, Cejl a Francouzská a Bratislavská, to je podobné, Milady Horákové je už klidnější. Však se podívejte (ukazuje za lavičku), kolik je tu odpadků, oni to vždycky dopoledne ta úklidová četa sesbírá a uklidí, ale za pár hodin je to tu zase, úplně stejné jako předtím.*

Někteří z oslovených zmiňovali rovněž přítomnost psích exkrementů na chodnících ulic a v parku Hvězdička s návrhem na oddělení míst, kde mohou venčit psy jejich majitelé a kde se mohou pohybovat děti.

- *Štvou mě ale výkaly po psech, rozumíš, mám malou dcerku, udělal bych oplocené hřiště pro děti a oplocený výběh pro psy, ne dohromady (ukazuje na prostor plácku pod platany).*

Námi dotazovaní asistenti prevence kriminality a jeden další z komunikačních partnerů tematizovali také nelegální skládkování především nechtěného nábytku, zejména při ulici Soudní (kde momentálně dochází k výměně parovodů za horkovody a *“tradiční místo”*

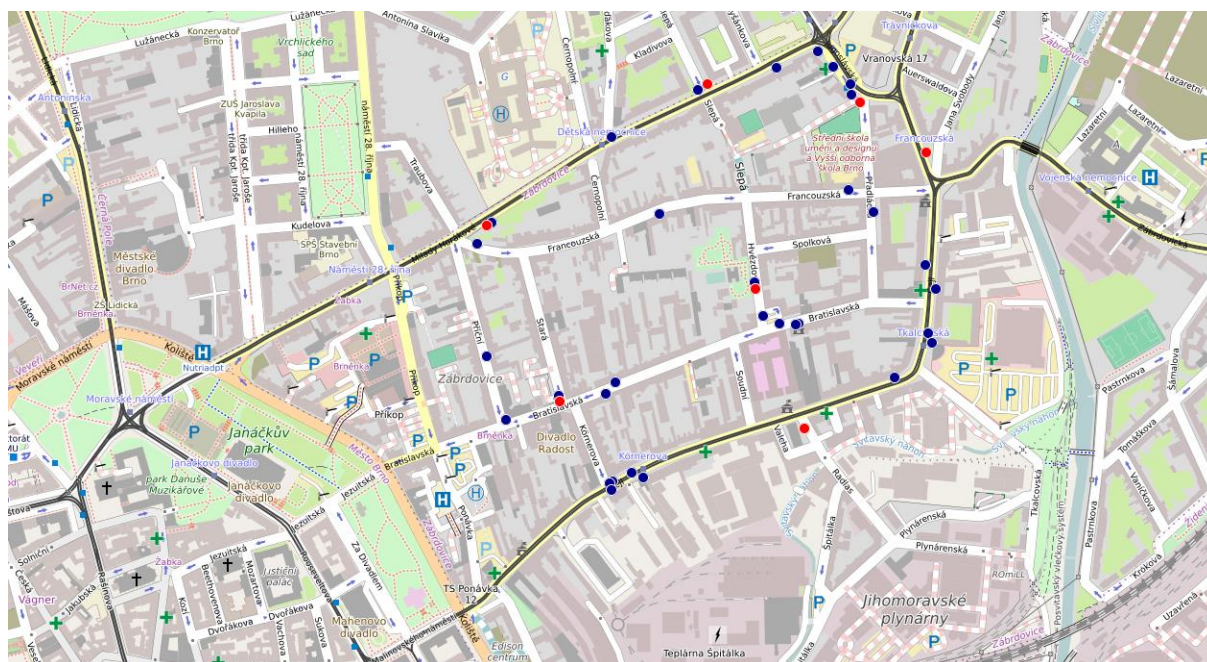
---

¹² Podle místostarosty Brna-středu Martina Landy jde přitom po prostoru kolem brněnského nádraží o oblast, která je uklízená nejintenzivněji, alespoň právě v části spadající pod Brno-střed (Tripitaka, 2019).

skládkování je tak nyní z tohoto důvodu oploceno a nedostupné), nikdo z oslovených jej ale přímo nevypíchl jako konkrétní prvek, který by výrazně snižoval kvalitu života nebo odrazil od návštěvy daného místa.

Zpravidla ovšem oslovení obyvatelé nebyli schopni přesněji specifikovat, kde je podle nich špína a nepořádek největší, resp. zdali jsou místa, kde jim vadí nejvíce. Většina z nich (snad i ve snaze ventilovat svoji rozmrzelost) zmiňovala, že nepořádek je zkrátka všude kolem, přičemž "všude" bylo rámováno jako "všude v lokalitě". Mezi oslovenými také neexistuje shoda na tom, kdo za nepořádek stojí, kdo jej vytváří. Podle některých to jsou "postávající hloučky", podle jiných mladiství nebo děti, někteří si myslí, že nejvíce odpadků produkuje večer podnapilé osoby, které se k pořádku ve veřejném prostoru vztahují výrazně nedbaleji. Pro většinu komunikačních partnerů to jsou ale zkrátka obecně "druzí". Jen několik oslovených vyslovilo přání instalace většího množství košů – podle některých by takové opatření mohlo pomoci snížit nepořádek v ulicích, podle jiných je taková akce zcela zbytečná.

Obrázek 17: Rozmístění odpadkových košů (modrý bod) a košů na tříděný odpad (červený bod) v oblasti

Zdroj: vlastní zpracování

Během našeho pozorování jsme v oblasti napočítali celkem 32 na ulici umístěných odpadkových košů a 7 stanovišť s popelnicemi na tříděný odpad (viz obr. 17). Několik z nich, včetně nedalekých kontejnerů na plasty a papír, se nachází při náměstíčku pod platany, frekventovaném místě setkávání a zdržování se nejenom v místě bydlicích osob. Podle našeho pozorování k největšímu znečištění chodníků dochází v odpoledních a zejména večerních a nočních hodinách u tramvajové zastávky Tkalcovská směrem do města. V tomto místě ovšem odpadkové koše vůbec nejsou – nejbližší z nich se nachází přibližně sto metrů

daleko¹³ od prodejen rychlého občerstvení, kde je znečištění podle našeho mínění největší. Několik z nich, včetně nedalekých kontejnerů na plasty a papír, se nachází při náměstíčku pod platany, frekventovaném místě setkávání a zdržování se nejenom v místě bydlících osob. Podle našeho pozorování k největšímu znečištění chodníků dochází v odpoledních a zejména večerních a nočních hodinách u tramvajové zastávky Tkalcovská směrem do města. V tomto místě ovšem odpadkové koše vůbec nejsou – nejbližší z nich se nachází přibližně sto metrů daleko¹⁴ od prodejen rychlého občerstvení, kde je znečištění podle našeho mínění největší.

Větší obtíže ale podle jejich výpovědí místním obyvatelům působí hlučnost okolí vlastních bydlíšť. Ti hovořili konkrétněji o hlasité hudbě reprodukované kolem jedoucimi (nebo v místě stojícími) auty, veselí oslav nebo ve větší míře hádkách a konfliktech mezi osobami ve veřejném prostoru, a to vše především v nočních hodinách. Problematické to pro řadu místních obyvatel je z důvodu rušení nočního klidu a tedy s dopadem na kvalitu spánku.

- *... Rodiny si z toho tam dělají park, děcka tam řvou, do 12 do 1 hraje hudba tak, že neslyšíš vlastní televizi.*
- *V okolí tu je hrozný hluk. My potřebujeme klid na práci, celej život pracujeme, každý den je tu hluk. ... kdo to nezažil, tak neuvěří, to se musí zažít, strávit tu třeba jednu nebo dvě noci.*
- *V zimě je to pozitivní, lidi nejsou venku, snižuje se potenciál konfliktu, nebo prostě lidí venku. Sniží se hlučnost, významně líp se žije, já v létě nezaspím bez špuntů.*
- *Nedá se tady spát, je tu hlučno, to byste měl vidět večer, probouzejí se mi děcka v 1 nebo ve 2 ráno, ještě bydlím v přízemí, chodí tady ožralí a nedá se tu spát.*

Jak se ukazuje i z dalších rozhovorů, oslovení obyvatelé tematizující problematiku hluku se shodují na "zimním efektu" – kvůli méně příznivému počasí se ve venkovních prostorech vyskytuje delší čas méně lidí a večery a noci jsou tak klidnější. Opět ale i v tomto případě podle komunikačních partnerů neexistuje bližší přiblížení míst, kde by hlučnost měla být vyšší než jinde, kontextuálně jsme z rozhovorů vycítili, že oslovení zasazují hlučnost "sem", tedy do zkoumané lokality, bez rozlišení horších míst. Podobně se komunikační partneři neshodnou na původcích rušení nočního klidu. – Podle některých to jsou "ty stejné problémové rodiny", podle druhých se "vždy někdo najde" a pokaždé někdo jiný.

---

¹⁴ Konkrétně v té části ulice Cejl, která za napojením na ulici Tkalcovskou směrem do centra města uhýbá doprava.

Jeden z obyvatel lokality bydlící v bytovém domě, jenž sousedí s azylovým domem pro rodiny a osoby s nestabilním bydlením na ulici Francouzská, si stěžoval na hluk vycházející právě z tohoto objektu. Odkazuje k němu citace z předchozí subkapitoly, podle komunikační partnerky se v tomto domě odehrávají dlouho do noci hádky mezi jeho obyvateli a od té doby, co funguje jako azylový dům má oslovený potíže se spánkem.

Jak nepořádek, tak i hluk jsou prvky, které tematizují v místě pracující, ale nebydlící komunikační partneři. Hluk pro ně představuje především pouliční ruch, hlasitá komunikace a ojedinělé konflikty kolemjdoucích odehrávající se během dne, případně lomoz frekventované ulice Cejl. Více než místní obyvatelé pak tematizují nepořádek a špínu na ulicích a neutěšenost vzhledu bytových domů. Více oslovených o těchto prvcích lokality hovoří jako o něčem, co k ní patří, co je třeba přijmout, zároveň ale tyto rysy vytváří kulisy, které snižují důvěru v obyvatele čtvrti a v bezproblémovost možných setkání.

6.1.3 Drogy a prostituce

Velká část komunikačních partnerů se ve výpovědích reflektujících svůj vztah k okolí vlastního bydliště dotkla i tematiky drog. Jednalo se o zmínky týkající se přítomnosti uživatelů návykových látek, s nimiž se obyvatelé setkávají nebo o jejich přítomnosti vědí. Řada oslovených se tématu dotkla spíše “mimoděk”, zmiňovali jej povětšinou jako další prvek výčtu problematických rysů, které k okolí pevně patří, ale spíše v dalším pořadí za problémy spojené s nepořádkem a hlukem, přestože se ve výpovědích týkají bezprostředního žitého okolí, v němž se osoby každodenně pohybují.

- *T: A co feťáci?*
- *KP: Jo, jsou tu, ale nebojím se jich. Jednoho už jsem normálně zbila.*

Pro některé oslovené přesto možnost konfrontace s člověkem pod vlivem návykové látky představuje prvek nebezpečí. Jeden z komunikačních partnerů nepřímo hovořil o tom, jak jej místní drogová scéna “dostala”, jak se i z něj stala součástí drogového businessu, kvůli čemuž musel strávit několik let za mřížemi. Jiná oslovená obyvatelka lokality zase zmiňovala přítomnost osob aplikujících si drogu jako něco, co představuje nebezpečí pro její děti.

- *“... jsou tam partičky feťáků. Když tam jen stojí nebo postávají, tak je to ok, ale když si dávají dávku, není to ok, především pro moje děti. Neshlukují se v branách přímo u nás, naproti ale jo, u nás strach nemám.”*

Z rozhovorů rovněž vyplývá, že pro místní obyvatele spíše není tajemstvím, kde je možné si drogy opatřit, respektive kde jsou některá místa, kam si chodí uživatelé pro dávku. Žádný z oslovených si nebyl vědomý konkrétního místa, na němž dochází častěji než jinde k aplikaci návykové látky – obecně se uživatelé drog podle oslovených nacházeli především u bran v průjezdech nájemních domů.

Místa, kde je možné si některé z drog opatřit, jsou známá i městské policii. Policie má ale podle vyjádření jejího zástupce i přes takové znalosti jen omezené možnosti zasáhnout, většinou se jí tak nedaří zajistit si k obvinění konkrétních osob přímé důkazy. Podle něj a asistentů prevence kriminality, se kterými jsme rovněž prováděli rozhovor, se přitom podle jejich pozorování a statistik situace na poli narkotik v posledních deseti letech zhoršila – zvýšila se jejich dostupnost a snížila cena.

Několik komunikačních partnerů včetně zástupce městské policie rovněž v kontextu vnímání zkoumané lokality zmínilo i prostituci jako jeden z dalších jevů, které mají s lokalitou spojené. Lokalizovali ji shodně do ulice Tkalcovské a Plynárenské v oblasti nábřeží kolem železničních kolejí a poblíž dvora sběrných surovin.

Pro jednoho z oslovených kombinace přítomnosti uživatelů drog a přítomnosti prostitutek představovala překážku jeho volného pohybu (bydlí v Černovicích a právě ulice Tkalcovská mohla tvořit jednu z jeho cest domů):

- *Někdy si zavolám taxík až domů, než abych tu šel. (...) Kolem řeky, tam je to horší, málokdo tam jde večer pěšky. Zvláštní, nevíte, kdo je v křoví, fetujou tam, to je na nic, lehký holky tam postávají.*

Pro komunikační partnery, kteří v místě pracují, představuje znak přítomnosti osob užívajících drogy především vyšší počet injekčních stříkaček, na které při cestě do a z práce narážejí. Nikdo z nich nemá větší povědomí o prostorových aspektech užívání drog, tedy konkrétní místa, kde je možné si tyto látky opatřit, případně kde by se uživatelé drog mohli více vyskytovat, spojují je ale s okolím místa, kde pracují. Pro jednoho z oslovených právě možnost natrefit na narkomana pod vlivem představuje důvod, proč se zejména večer vyhýbat místům “uprostřed Bronxu”.

6.1.4 Pocit bezpečí

Větší část z oslovených do zkoumané oblasti dojíždějících pracujících osob svoje zaměstnání vykonává na jejím okraji. Většina z komunikačních partnerů, pokud přímo nemusí z důvodu třeba právě cesty do nebo z místa pracoviště, se po ulicích tvořících vnitřní část lokality, neprochází. Nemají k tomu podle svých slov důvod, nic je k návštěvě nevybízí. Zároveň řada z nich hovořila o neochotě vstupovat do tohoto prostoru především ve večerních hodinách z důvodů nepříjemných pocitů a pocitů ohrožení, případně obav o své bezpečí. Toto vnímání je ve výpovědích oslovených uvozeno vnímaným nepořádkem, hlukem nebo reflexí přítomnosti “hloučků” či uživatelů drog v dané lokalitě, které kolemjdoucí znejišťují stran toho, co mohou čekat od osob, které takové prostředí obývají. Pro některé z oslovených byl popis pocitu ohrožení spojen s romskou etnicitou, tedy připsán možnou konfrontací s osobami romského původu. Jiní naopak hovoří o neochotě podřídit se “příliš jednoduchému” vnímání lokality podle etnického klíče.

Z výpovědí těchto komunikačních partnerů lze vymezit oblasti, v nichž snížený pocit bezpečí komunikační partneři vnímali nejsilněji. Jednalo se zpravidla o ulice Cejl, ulici Bratislavskou od křižovatky s ulicí Starou směrem na západ a dále ulici Francouzskou, více v její druhé části vedoucí k napojení na ulici Cejl (Vranovskou). Součástí jsou i kolmé ulice k ulicím Francouzská a Bratislavská, především ulice Hvězdová a Spolková, do menší míry ulice Přadlácká, dále také ulice Soudní. V této "hierarchii" ulic seřazených figuruje ulice Francouzská jako o "něco lepší", než Bratislavská nebo Cejl. Ten je zároveň vzhledem ke své šířce a intenzitě dopravy vnímaný jako o něco méně nebezpečný, a to spíše v nočních hodinách. Hranice takto vymezené lokality je tvořená ulicemi Milady Horákové a Kolištěm, které jsou rovněž vnímány jako "lepší". Pro některé se tato oblast rozšiřuje dále ulicemi Vranovskou, Zábrdovickou nebo Vlhkou severním, východním a jižním směrem.

Jak vyplývá z výše uvedených dvou subkapitol, nespokojenost řady místních obyvatel s okolím jejich bydliště spíše nemá (než má) přesnější prostorové zakotvení. Hluk a nepořádek, tedy prvotní důvod nespokojenosti s prostorem, v němž žijí, je podle nich všude. I přes opakované dotazování směřované k upřesnění míst, k nimž by komunikační partneři ukotvili svoje zkušenosti, hovoří o "tady" nebo "všude", popřípadě o "Cejl" – a to synekdochicky ve smyslu pojmenování celé oblasti prostřednictvím jedné ulice jako prvku z celku určeného ulicemi Cejl, Bratislavská a Francouzská.

Jak jsme zmínili výše, místní obyvatelé nepořádek a hluk vytvářené v okolí jejich bydliště spojují především neurčitě s "druhými". Někteří z nich, převážně Romové¹⁵, svoji nespokojenost s chováním druhých spojují s Romy:

- *"Rodiny si z toho tam dělají park, děcka tam řvou, do 12 do 1 hraje hudba tak, že neslyšíš vlastní televizi. Totéž rodiny na Vranovské, Jana Svobody, je to katastrofa, každý pátek tam jsou bitky. (...) Chtěl bych bydlet někde, kde nejsou Romáci, na Merhautově třeba, starosta má bytů plnou náruč. Před sedmi lety to bylo lepší."*
- *"Dvě až tři rodiny tu jsou v pohodě, ale zbytek ... neměla bych to říkat, jsem taky Romka, ale jsou fakt hrozní, kazí nám to, pak jsem kvůli tomu hrozně dlouho nemohla najít práci, nikde mě nechtěli. (...) Říkají tomu tady Bronx, mně se to taky nelíbí, ale v něčem je to prostě pravda."*

Najdou se i situace, v nichž místní obyvatelé explicitně pojmenovávají a tematizují i střet s majoritní etnicitou. Jedna z obyvatel zmiňuje, že již se svými dětmi nechodí do Schreberových zahrádek, městského parku nedaleko ulice Milady Horákové, po konfliktu s jinou, "majoritní" matkou kvůli chování její hyperaktivní dcery. Několik jiných komunikačních partnerů dalo najevo svoje rozladění s komunikací se zástupci majority v obchodech, kde byli

---

¹⁵ Většina mluvčích, které máme v tomto případě na mysli, sami o sobě hovořili jako o Romech, v několika případech pak pracujeme s etnicitou připsanou - tedy s etnicitou, kterou dané osobě přiřkl podle vnějších rysů výzkumník, bez participace účastníka výzkumu.

podle nich příliš napomínání za nedostačující nošení roušek a jiných ochranných pomůcek dýchacího ústrojí proti šíření koronaviru.

Spíše okrajově se pak někteří místní obyvatelé přesto zmínili o několika konkrétních místech, v nichž se necítí zcela bezpečně. Jednalo se o oblast kolem tramvajových zastávek Tkalcovská na Cejlu, kam místní chodí na větší nákupy směrem do supermarketu Albert a kde dochází ke kumulaci většího množství osob. Jde o místo, kde se na jedné straně setkávají osoby kolem rohu ulice Bratislavská a Cejlu u obchodu s masem a uzeninami a u stánků s rychlým občerstvením, na druhé straně ulice se podobné hloučky tvoří u okýnka trafiky. Podle některých, kteří toto místo nemají rádi, v tomto prostoru “stojí lidi”, “potkávají známý” a “*dělají bordel ... nevím ale jinak, co tam dělají, jen prostě postávají. Kdybych měl dcerku, tak s ní po Cejlu nepůjdu, tak ti to řeknu.*”

Několik málo mluvčích ve svých promluvách zmínilo i hernu Vegas, nyní hospodu Stararena, jako místo, které v nich nevzbuzuje důvěru. Jde o podnik rovněž se nacházející v blízkosti zastávek tramvaje Tkalcovská.

Jak vyplývá ze dříve uvedeného, pro některé komunikační partnery představují každodenní nesnáz nebo pocit ohrožení azylové domy na ulici Bratislavská a Francouzská. Před prvně jmenovaným objektem se scházejí “bezdomovci se psi”, kteří “někdy bývají puštěni”, ubytovaní obyvatelé azylového domu na Francouzské jsou pro obyvatelku sousedního domu v noci příliš hluční.

Dalšími obávanými místy pro místní obyvatele je prostor kolem brněnského Hlavního nádraží a podchodu u Tesca, kde je zvýšená kumulace osob bez domova se psy a “fetáků”.

6.1.5 Kvalita veřejného prostranství

Nejvíce podnětů týkajících se podoby nebo úprav venkovního veřejného prostoru, pokud tedy pomineme již bohatě diskutovaný nepořádek v ulicích, se týká dvou oblastí:

- vybavení zelení a mobiliářem
- parkování

Zelených ploch či prvků zeleně je podle našeho mínění ve zkoumané lokalitě spíše pomálu. Největší takovou a jedinou větší zelenou plochu ve zkoumané lokalitě tvoří park Hvězdička, který byl vybudovaný v roce 2015 kolem budovy střediska DROM (obr. 18). Podél ulic Příční, Stará a části ulice Francouzské najdeme několik stromů a stromků vyrůstajících z vyhrazených zelených pásů vedle chodníku, několik již vyšších dřevin roste na ulici Hvězdová. Větším počtem stromů je osázena jedna strana ulice Körnerovy a rovněž ulice Přadlácká. Po celé délce ulice Cejlu, až na drobná místa Bratislavské a přibližně třetině ulice Francouzské, nenajdeme žádnou zeleň.

Pomyslným středobodem lokality pak je nově upravené prostranství u křižovatky ulic Hvězdová a Francouzská, kde se pod vysokými platany místo aut nachází štěrkovo-hliněná plocha s několika dřevěnými prvky určenými k sezení (obr. 19). Místo je prostorem potkávání, čemuž přispívá i v rohu „plácku“ umístěná a frekventovaně navštěvovaná večerka. Několik komunikačních partnerů zmínilo, že má prostor právě kvůli jeho sociálnímu rozměru rádo.

Obrázek 18: Park Hvězdička/Osan

Zdroje: vlastní archiv autora

Obrázek 19: Náměstíčko pod platany

O zelených prvcích v urbánním prostoru však i přes jejich absenci mnoho osob nehovořilo, zvláště v případě v místě bydlicích lidí zůstávalo dominantním tématem úroveň hluku a znečištění veřejných prostranství. Více o zeleni mimo několik obyvatel lokality mluvili spíše v místě pracující lidé. Pokud však téma zmínily, oběma skupinám v prostoru chybí více zelených prvků obecně, ať už parků samotných, nebo více stromů či alespoň pásů zeleně, který by prostor oživil a udělaly z něj, podle slov jednoho v místě pracujícího komunikačního partnera, prostor méně „omšely“. Na jednoho z obyvatel působí okolí jeho bydliště na Francouzské deprimovaně a zeleň by jej mohla učinit více živoucím a k životu určeným prostředím:

- *“Koše? No, jo, nebo nevím, možná by pomohly, pro opilce zase ale úplně nejsou. Pár stromků navíc nebo aspoň nějaká zeleň, to by taky bylo dobrý, vždyť se tady podívejte (rozhazuje pažemi), vypadá to tu ... jako by tu někdo umřel.“*

Podle některých komunikačních partnerů by také vysazení zeleně, úprava dlažby ulic a jasnější oddělení od parkovacích stání učinily prostor přehlednější a pocitově rovněž bezpečnější, jak pro člověka procházejícího s dítětem, tak i pro eliminaci nepříjemných pocitů z možné konfrontace s druhými:

- *“Řešením je pro mě parkování, kdyby ulice byly líp průchozí, jasněji by se oddělilo, kde se dá parkovat a je tam zeleň, šlo by tam fungovat i s hrozbou mikrokonfliktů s druhými. Základní věci pro lidi tu prostě nejsou. Kdyby to bylo něco ve smyslu Francouzské, bylo by to dobře, jsou tam zelené pásy, stromy, zahrádka, koše, nikde jinde tu nejsou, nedá*

se divit, že tu lidí házejí věci na zem. Na Francouzské se nedá najíždět autem na chodník, na Bratislavské se furt troušíš mezi autama. Pokud by to bylo lépe průchozí, měl bych možnost úniku z mikrokonfliktů."

S novými zelenými plochami či parkovou úpravou mezi bloky budov ve zkoumané lokalitě počítaly nebo počítají projekty bytových domů ve vnitrobloku mezi Francouzskou a Bratislavskou ulicí (viz Hloušek, 2018), které měly být otevřeny v roce 2021 (prozatím se však nestaví), a projekt Pekárenský dvůr (obr. 20), který se nyní buduje ve vnitrobloku mezi východní částí ulice Bratislavské a Cejlu (viz Domoplan, n.d.). Otázkou však je, nakolik by oba místním obyvatelům přístup k zeleni skutečně nabídl, Pekárenský dvůr o svém záměru hovoří jasně ve smyslu zpřístupnění prostorů mezi budovami pouze klubově, tedy jen jeho rezidentům.

Obrázek 20: Rezidenční projekt Pekárenský dvůr

Obrázek 21: Lavičky na ulici Hvězdová

Zdroje: vlastní archiv autora

Nespokojenost s podobou jediného parku v lokalitě sdílelo několik v místě bydlících rodičů malých dětí. Podle nich park Hvězdička, jinak rovněž místními zpravidla nazývaný "Osan", nedisponuje vhodným vybavením tak, aby byl rodiči častěji navštěvovaný. Pro oslovené mu chybí více hracích prvků pro děti a neposkytuje vhodné zázemí pro rodiče – je spíše parkem pro mládež než pro rodiny s dětmi. Oba z rodičů preferují návštěvu Schreberových zahrádek, jednomu vyhovují pohodlnější dřevěné lavičky k sezení (oproti betonovým ve Hvězdičce), větší počet houpaček, přítomnost pískoviště a WC, které mohou rodiče s dětmi využít, druhému pak existence vymezené ohrádky pro děti a možnost si u přilehlého stánku koupit nápoj. I v Hvězdičce – mimo samotné ulice, o čemž hovořilo více lidí – se rovněž podle jednoho komunikačního partnera nacházejí výkaly po psech.

Nemálo komunikačních partnerů tak hovoří v kontextu trávení volného času i o jiných místech oddechu se zelenými plochami, konkrétněji právě o Schreberových zahrádkách nebo, méně, o Lužánkách, někteří se vydávají přes Cejl ke Svitavskému nábřeží nebo do parku při ulici Koliště. Napadá nás v tomto kontextu otázka, zdali nebo nakolik je téma zeleně ve výpovědích

oslovených místních obyvatel upozaděno ne pro jeho nepodstatnost nebo nepotřebnost, ale nižší význam ve srovnání s ostatními nedostatky, s nimiž se místní každodenně konfrontují.

Na náměstíčku pod platany a o několik desítek metrů dále na ulici Hvězdové se nacházejí (obr. 21), respektive donedávna nacházely, jediné prvky určené k sezení v celé oblasti. V rámci projektu Brnox II byly do veřejného prostranství v posledních několika měsících instalovány i další prvky k sezení, především v podobě betonových krychlí s navigačními informacemi po stranách (např. na křížení ulic Příkop a Bratislavská, při Městském ředitelství policie Brno na Cejlu, na ulicích Soudní nebo Přadlácké, viz obr. 22) a modelů podobně nepřemístitelných křesel u bytovny Pohoda (u spojení ulic Cejl a Vlhká) a na Körnerově ulici (obr. 23). Řada z těchto prvků doplňujících pouliční posezení se nachází na místech, kam alespoň v letních měsících po většinu dne svítí slunce nebo v místech, která se nachází u dopravně frekventovaných cest (např. při křížení ulic Příkop a Bratislavská, nebo při Městském ředitelství policie Brno na Cejlu). Jiné jsou lidmi používané více – například kostka na sezení na ulici Soudní nebo dvojice křesel se stolem před činžovními domy na Körnerově. Otázku spojenou s absencí míst k sezení ve veřejném prostoru s námi ovšem otevřely jen dvě osoby v místě pracující – jako něco, co dokládá nevládnost místního prostředí a co by mohlo dále přispět k pocitu otevřenosti oblasti k lidem.

Obrázek 22: Betonové krychle k sezení na ul. Přadlácká

Obrázek 23: Nepřenositelná křesla na ul. Körnerova

Zdroje: vlastní archiv autora

Otázky parkování jsme se v předchozím odstavci dotkli spíše v kontextu pocitu bezpečí. Dva obyvatelé ulic Francouzské a Bratislavské však zkraje rozhovorů spolu s nespokojeností s hlukem a nepořádkem v okolí hovořili i o nízkém počtu parkovacích míst v okolí svého bydliště. Poukázali přitom na nepoměr mezi počtem osob obývajících bytové domy a množstvím parkovacích míst před nimi.

6.2 Hranice veřejného prostoru

Ne všichni oslovení obyvatelé hovoří o místě svého bydliště převážně s nespokojením. Několik z nich vyzdvihuje především "živost" okolního prostředí, oproti "sterilnosti" toho

v okolních částech města. Jiný obyvatel oceňoval komunitní aspekt spolužití, možnosti setkávání se s druhými jako hodnotu, kvůli které je se svým místem bydliště spokojený.

Většina z ostatních komunikačních partnerů však podle svých vyjádření s místem svého bydlení ve zkoumané oblasti spokojeno není. Někteří z nich popisovali konkrétní místa, kam neradi chodí nebo kterými neradi prochází, obecně je ale jejich nespokojenost spojena především přítomností hluku, ale i nepořádku, větší pravděpodobností pravidelné konfrontace s drogami nebo spíše osobami pod jejich vlivem v oblasti tvořené ulicemi Cejlem, Bratislavskou a Francouzskou, popřípadě Vranovskou.

Mimo oblasti u tramvajové zastávky Tkalcovská nebo prostoru před brněnským Hlavním nádražím, na kterých se část komunikačních partnerů shodla, nezmiňovala většina oslovených obyvatel žádná místa, kterým by se nejraději přímo vyhnula. Veřejná prostranství, která by podle svých slov oslovení obyvatelé nejraději nenavštěvovali, a tedy pomyslné hranice veřejného prostoru, které neradi překračují, se poněkud kontra-logicky spíše dotýkají přímo ulic, v nichž obyvatelé bydlí. Nacházejí se "tady" a v blízkém okolí (na Cejlu, Francouzské nebo Bratislavské), tedy v oblasti, kde jsme prováděli náš výzkum a které mohou odpovídat hranicím sociálně vyloučeným lokalitám podle výzkumu GAC (2015). Její obyvatelé se tedy nacházejí uvnitř takto určeného území, přičemž jeho spíše rozptýlené hranice nemusí být spojené s pocitem ohrožení, jako spíše nekomfortu a neklidu.

- *"Já se tu nebojím, jsem taky cigánka, nemám strach, tady se všichni známe, skoro všichni. Nežijete tu ale v klidu."*

Z našich rozhovorů není patrné, že co do trávení volného času by komunikační partneři byli ve zkoumané lokalitě "uzavřeni". Naopak, v souladu s vnímáním nepohodlí v okolí míst svého bydliště řada osob hovoří o trávení svého volného času v parcích v okolí, v centru města nebo na lavičkách při Malinovském náměstí, u fontán před Janáčkovým divadlem či jinde v okolí.

Pokud v místě pracující komunikační partneři nepracují přímo uvnitř zkoumané lokality, hovoří o tom, že ulicemi Bratislavská nebo Francouzské neprochází, nemají k tomu důvod. Současně ale většina z nich hovoří právě o potřebě se zejména ulici Bratislavské, Francouzské, Cejlu a kolmým ulicím mezi nimi vyhnout: z obavy určené nejistotou z možného odvozenou od nepořádku v ulicích a stavu fasád domů, možnosti konfrontace s hloučky postávajících, hlasitostí vzájemné interakce nebo přítomností osob pod vlivem drog, a to především ve večerních hodinách. Vyjádření většiny v místě pracujících a za prací do oblasti dojíždějících osob vyznívají jasněji s přesnějším vymezením hranic, za nimiž mohou zažívat nejistotu nebo přímo obavu či pocit ohrožení z možné konfrontace s neznámým.

Co by místu pomohlo tak, aby se v něm cítili obyvatelé a v místě pracující lépe? Nejen ústy komunikačních partnerů neexistuje snadná odpověď, jak zlepšit situaci na poli svého komfortu bydlení. Někteří by se rádi přestěhovali jinam, jiní hovoří o možnosti v některých případech problémové obyvatele vystěhovat, další vidí cestu ve zlepšení jejich sociální situace. Jiní oslovení obyvatelé by se v okolí cítili lépe, pokud by v blízkosti jejich bydliště existovalo více

zeleně nebo přímo parků více přizpůsobených možným návštěvám rodin s dětmi. Z ostatních rozhovorů rovněž vyplývá pro některé potřeba vyřešit potřebu parkování nebo klidu a většího bezpečí ze strany osob obývajících azylové domy v oblasti. Obecně však lze z reakcí komunikačních partnerů vyrozumět, že varianta stěhování nebo svobodnější volby místa bydliště zpravidla není možností, s níž oslovení pracují. Zřejmě proto, jak o ní v kontextu postavení sociálně vyloučených osob a zejména Romů píšeme výše v kapitole 5.1, že pro většinu obyvatel lokality zkrátka není možnost výběru místa svého bydlení realistická. Vzhledem k jejich etnickému původu či sociálním poměrům je pro ně velká většina bytového fondu nedostupná.

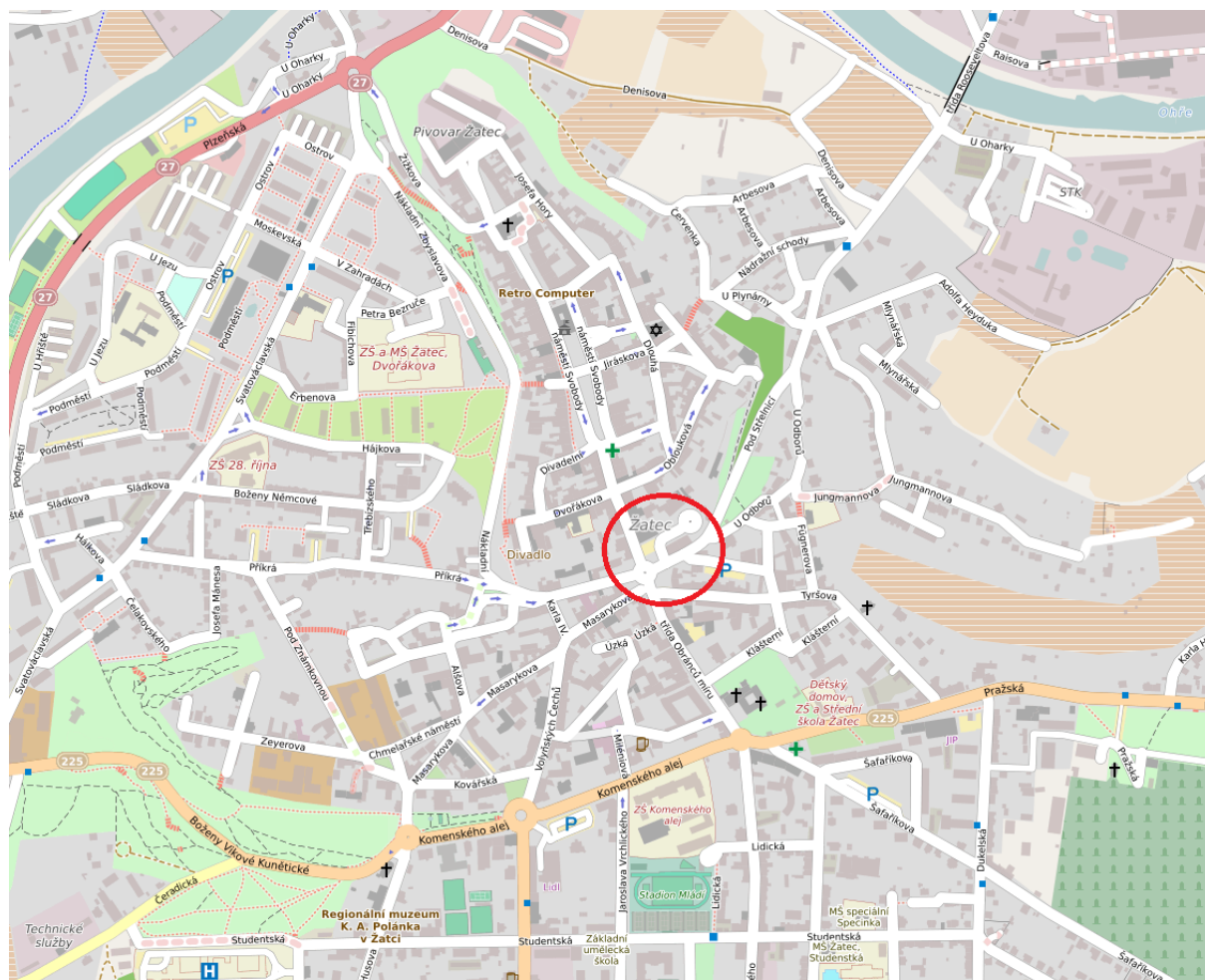
Vztáhneme-li se pak k dění z posledních měsíců a let – a reflektujeme opravu řady objektů, vznik nových bytových domů (“rezidencí”) a snahu zkrášlit fasády domů v prolukách nástěnnými malbami – z rozhovorů s místními obyvateli nevyplývá, že by toto dění bylo odpovědí na problémy, s nimiž se každodenně potýkají. Alespoň v situaci, kdy domy vyrůstají v rukách soukromých investorů. Většina komunikačních partnerů z řad obyvatel se tak každodenně s hranicemi veřejného prostoru, ač měkkými, konfrontuje denně, pro mnohé bez snadného řešení. Z vyjádření našich komunikačních partnerů tak můžeme odvodit, že místní obyvatelé sami žijí “na hranicích” veřejného prostoru, tedy v místech, v nichž se cítí spíše nekomfortně. Sami ale nemají mnoho nástrojů, jak si se svojí situací poradit.

- *“To jsou samé výzkumy a nic z toho. Co z toho bude pro nás? Co se u nás za poslední roky zlepšilo? Nemáme přitom kde bydlet. Staví se tu domy, ale budou pro nás? Pche.”*

7 Žatec, Kruhové náměstí a autobusové nádraží

Město Žatec se nachází v jihozápadní části Ústeckého kraje a na jeho území podle dat ČSÚ žilo k 1. 1. 2021 bezmála 19 000 obyvatel.¹⁶ Město je historicky spojeno s pěstováním chmele a výrobou piva. Tato tradiční průmyslová odvětví v Žatci přetrvala dodnes. Město disponuje rozsáhlým historickým středem, a nejen proto i velkým potenciálem pro další rozvoj turismu.

Obrázek 24: Mapa města Žatce a vyznačená zkoumaná lokalita

Zdroj: vlastní zpracování

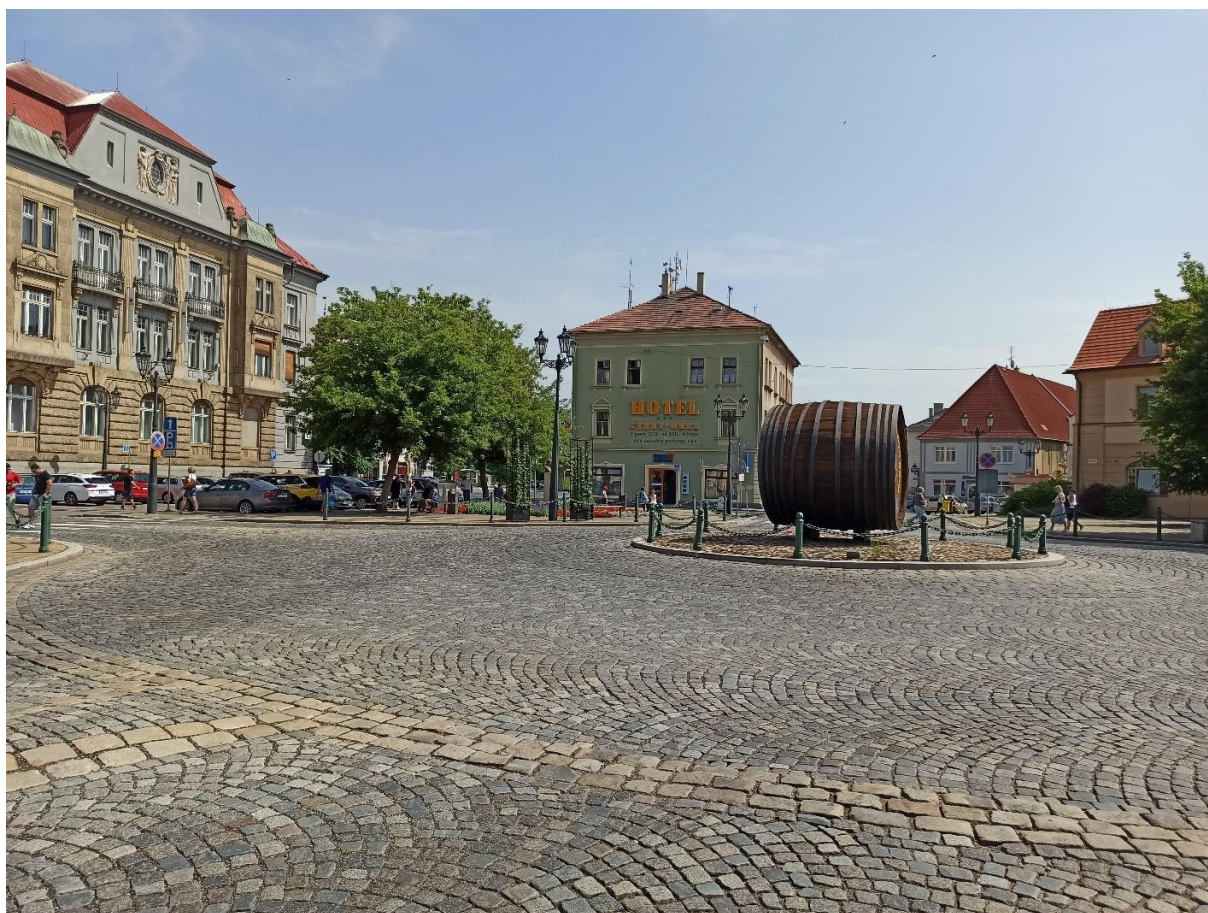
Zkoumaná lokalita, Kruhové náměstí v Žatci (správně nazýváno náměstí Kruhové, často ale také zkracováno např. na Kruhák), je oproti dvěma předešlým velmi odlišná zejména svou velikostí a také tím, že ji nelze popsat jako primárně rezidenční. Liší se i tím, že není považována za sociálně vyloučenou lokalitu. Jedná se o náměstí, v jehož středu se nachází kruhový objezd, který spojuje ulice přicházející celkem ze čtyř směrů. V bezprostřední blízkosti objezdu se připojují ještě další čtyři ulice. Z nich jedna připojuje nedaleké autobusové nádraží, které je také součástí zájmu tohoto výzkumu. Náměstí Kruhové je významným dopravním

¹⁶ Viz online: <https://www.czso.cz/csu/czso/pocet-obyvatel-v-obcich-k-112021> (navštíveno 30. 7. 2021)

uzlem zejména pro automobilovou osobní dopravu a vzhledem k blízkému autobusovému nádraží a stanovišti vozů taxislužby je také významným uzlem veřejné dopravy. Zároveň je důležitým vstupním bodem na náměstí Svobody a do dalších částí městské památkové rezervace od jihu. Rovněž jsou přímo na Kruhovém náměstí nebo v jeho blízkém okolí umístěny různé instituce a služby občanské vybavenosti.

Autobusové nádraží téměř přímo navazuje na Kruhové náměstí a otvírá ho zhruba severovýchodním směrem. V roce 2015 prošlo nádraží rozsáhlou rekonstrukcí a přestavbou.¹⁷ Skládá se z autobusových nástupišť, která jsou (podobně jako i celé nádraží) uspořádána do kruhového tvaru, čekárny a veřejných toalet. Přímo před autobusovým nádražím se nachází velká budova hotelu Černý Orel.

Obrázek 25: Kruhové náměstí v Žatci

Zdroj: vlastní archiv autora

Estetika Kruhového náměstí se v mnohém odkazuje na tradiční žateckou produkci chmele a piva. Ve středu objízdne křižovatky, která dominuje náměstí, je umístěn velký dřevěný sud s nápisem „Žatec – město, kde je pivo doma“ doplněný znakem Žateckého pivovaru. V letním

---

¹⁷ Viz online: https://zatecky.denik.cz/zpravy_region/autobusove_nadrazi_zatec_20151020.html (navštíveno 30. 7. 2021)

období jsou na náměstí umístěny květináče s popínavými rostlinami, které na drátěných konstrukcích evokují chmel v chmelnici. Na jednom z domů je umístěna velká reklama, na které je napsáno „Bohemia hop“ a „Český chmel pro chutná piva“ (a překlad tohoto spojení do angličtiny). Pakliže by náměstí bylo rozděleno na čtvrtiny, definované silnicemi připojujícími se na kruhový objezd (viz Obrázek 27), potom by bylo možné tvrdit, že část, kde se nacházejí lavičky, zabírá cca jednu čtvrtinu náměstí sloužící chodcům. Celkem se v této části, která je nejbližší autobusovému nádraží, nachází čtyři lavičky (jedná se o jednoduchý typ bez opěradel) rozmístěné zhruba do tvaru kruhu. V jejich středu je pomník prezidenta Edvarda Beneše, okolo kterého jsou květinové záhony tvořící ornamenty. Zpravidla se na lavičkách sedí zády k pomníku, každá z laviček má tedy zcela jiný výhled. Nedaleko laviček jsou dva vzrostlé stromy poskytující stín zejména na dvě z laviček. Poblíž je také placené parkoviště a stání vozů taxislužeb.

Obrázek 26: Autobusové nádraží a hotel Černý Orel

Zdroj: vlastní archiv autora

Na dalších částech náměstí se nachází pomník obětem druhé světové války, několik dalších listnatých stromů, kašna (v době tvorby této zprávy bez vody), veřejné pítko, velké hodiny na sloupu, interaktivní tabule s mapou města a jiný městský mobiliář. Všechny části náměstí jsou

také vybaveny odpadkovými koši i několika nádobami na tříděný odpad. V budovách na náměstí a v jeho bezprostředním okolí se nachází různé služby, obchody apod.

Místa pro sezení jsou umístěna ještě na nástupišti autobusového terminálu. Nejedná se o lavičky, ale o jednotlivá místa k sezení, kde se standardně posadí pouze jedna osoba. Efektem dělení na jednotlivá místa pro sezení je nemožnost jejich využití k ležení.

Obrázek 27: Ortofotomapa zkoumané lokality

Zdroj: *Mapy.cz*

V nedávné době byla ve městě Žatec aplikována Metodika revitalizace městských center (Ježek, Krbová, & kolektiv, 2020; Ježek & kolektiv, 2020). Dokument se zaměřil zejména na oblast tzv. městské památkové rezervace a jejího okolí. Některé strategické cíle, které dokument zmiňuje, se formou různých odkazů objevovaly i ve výpovědích komunikačních partnerů, kteří byli osloveni při zpracování předkládané výzkumné zprávy. Mezi strategickými cíli, které zpráva navrhuje, a které zároveň reagují i na některé obtíže zmíněné v textu níže, bylo například trvalé zvyšování kvality veřejných prostranství, zvýšení povědomí o nabídce městského centra, vytvoření dopravní koncepce městského centra, zlepšení nabídky v oblasti maloobchodu, služeb a gastronomie, zlepšení volnočasových možností, zvláště pro děti,

mládež a rodiny s dětmi, zatraktivnění městského centra pro bydlení nebo řešení problému prázdných a chátrajících objektů (Ježek & kolektiv, 2020, str. 85).

7.1 Sociální vyloučení v Žatci a jeho odrazy na Kruhovém náměstí

Kruhové náměstí není považováno za sociálně vyloučenou lokalitu. Sociálně znevýhodnění lidé jsou ve Vstupní analýze města Žatce z roku 2019 (Korecká & Smékalová) lokalizováni zejména na sídlišti v ulicích Písečná a Dr. Václava Kúrky, dále také v lokalitě v Podměstí vymezené ulicemi Hájkova, Boženy Němcové, Třebízského a Příkrá. Osoby sociálně znevýhodněné lze rovněž identifikovat v ulicích přilehlých středu města (např. Chelčické náměstí), dále pak v sociálně vyloučených objektech v ulicích Osvoboditelů, Volyňských Čechů a Obránců míru. Celkem tak bylo identifikováno pět šířeji definovaných lokalit s různou strukturou. Tzv. Gabalova mapa (GAC, 2015) z roku 2015 hovoří o celkem pěti lokalitách vykazujících znaky sociálního vyloučení a dále popisuje jeden objekt s vyšším počtem osob ohrožených sociálním vyloučením. Zmíněná analýza z roku 2019 (Korecká & Smékalová, 2019) odhaduje počet sociálně vyloučených osob na území města na 650.

Přestože Kruhové náměstí není sociálně vyloučenou lokalitou, sociálně vyloučení lidé se na něm často setkávají a zdržují. V době terénního šetření se jednalo jak o obyvatele města Žatce, tak i o lidi z okolních měst a vesnic. Někteří lidé se svěřovali se svými finančními a například i bytovými problémy, z čehož bylo možné odhadovat míru sociálního vyloučení, které museli čelit. Je třeba zdůraznit, že Kruhové náměstí a přilehlé autobusové nádraží jsou rušné veřejné prostory, kde se každý den setkává velká část žateckých občanů i lidí z širšího regionu, kteří do Žatce dojíždí například kvůli zaměstnání či škole. Kruhové náměstí tedy dominantně nevyužívají sociálně vyloučení lidé, ale téměř všichni obyvatelé města a lidé z širšího okolí.

7.1.1 Problematické rysy zkoumané lokality

Situace na Kruhovém náměstí byla v době tvorby předkládané výzkumné zprávy diskutována na jednání městského zastupitelstva.¹⁸ Podle dotazovaných institucionálních aktérů to nebylo poprvé. Rozhořčení obyvatelé města si stěžovali na konflikty a nepohodlí, které vytváří skupiny lidí jimi označované jako „nepřízřusobiví“. Definovali je mj. také jako „skupiny mladých Romů“ a za problémové lokality označili některé konkrétní oblasti v užším centru města, kde se mluvčí pravděpodobně nejčastěji nacházeli a kde také podnikali, např. Kruhové náměstí, autobusové nádraží, prostor před divadlem a prostor pod městskými hradbami. Problémové jednání bylo popisováno jako vytváření hluku, nepořádku, vyvolávání drobných a někdy i závažnějších konfliktů apod.

---

¹⁸ Místní podnikatel a vlastník několika domů na Kruhovém náměstí hovořil na jednání zastupitelstva města Žatce 24. června 2021. Expresivním způsobem vyjádřil své potíže s lidmi posedávajícími okolo jeho nemovitostí. Vystoupili i další zástupci veřejnosti a k jednotlivým podnětům se vyjádřili i někteří městští zastupitelé, paní starostka i ředitel MP. Viz online: <https://youtu.be/8g5zpT5eTew> (navštíveno 16. 8. 2021)

Zástupci městské policie popisovali problémy na Kruhovém náměstí a autobusovém nádraží jako dlouhodobé a do značné míry neměnné. Hovořili o nepřízřivých, kteří dělají hluk a nepořádek a v případě nepřítomnosti hlídky MP i verbálně napadají ostatní uživatele náměstí nebo nádraží. V době výzkumu aplikovala MP opatření, kdy měla být na náměstí od 14. do 20. hodiny každý den přítomna hlídka strážníků. Podle zástupců MP toto opatření funguje v tom smyslu, že se část lidí cítí na náměstí bezpečněji. Zároveň ale zástupci MP dodávali, že je to personálně vyčerpávající a strážníci chybí na jiných důležitých místech. Rovněž upozorňovali na to, že podle nich takto neřeší problém, pouze ve velmi omezené formě zmírňují jeho dopady na ostatní uživatele náměstí.

„Je to mrhání časem strážníků, ale veřejnost to oceňuje, zvyšuje jim to pocit bezpečí. Zaznamenáváme tyhle reakce, ale musíme vysvětlovat, že je nemůžeme poslat z KN pryč, na to není legislativa...“

Strážníci MP hovořili o frustraci, kterou jim dohled nad lidmi, které označovali jako „nepřízřivé“, přinášel. Rádi by zasáhli proti lidem, kteří podle nich obtěžovali okolí například pokřikováním, hlukem či vytvářením nepořádku, avšak nemohli, neboť toto jednání nebylo možné kvalifikovat jako přestupek. Popisovali různé situace a formy jednání, při kterých docházelo k úmyslnému provokování strážníků s vědomím, že se nejedná o nezákonnou činnost.

„Dobře ví, že když se nebudou dopouštět přestupků, tak na ně nikdo nemůže.“ (strážník MP)

„Hrajeme tam hru Naser svého policajta.“ (strážník MP)

„Mládež se tam rozvalí s reprákem, kouří, předvádí se, třeba dělají jako rvačky, předvádí bojová umění...“ (strážník MP)

V několika rozhovorech byla zmíněna dětská šikana. Osoby z postávajících hloučků mládeže na Kruhovém náměstí nebo na autobusovém nádraží měly napadat mladší děti. Mělo docházet k fyzickým konfliktům i krádežím.

„Děti, co dojížděj, tak nechci říct, že často, ale může se stát nebo bylo období, kdy byli obětí nějakého vydírání, šikany a podobný, jo. To je taky nějaká zkušenost, tady to. A to se tam mísí, ty děti tam musej, žejo, odnikud jinud jim autobus nepojede. Takže to je další jako, co to v těch dětech jako vlastně vyvolává z jedny, druhý strany.“ (zástupkyně městského úřadu)

„Děti se předvádějí, je tam i šikana, byly případy, že partička dětí obestoupí jiné dítě a to jim radši dá to, co chtějí.“ (strážník MP)

Částečně rozdílné výpovědi byly zaznamenány v rozhovorech s lidmi na Kruhovém náměstí – tj. s uživateli Kruhového náměstí. Většina dotazovaných se shodla na tom, že Žatec není příliš atraktivní z hlediska možností trávení volného času. Lidem chyběla pestřejší nabídka kulturního a sportovního vyžití, zábavy, gastronomie apod. Častým shrnujícím sdělením bylo „Žatec je mrtvej“. Rovněž byly v mnoha výpovědích, podobně jako v brněnské i jirkovské

lokalitě, patrné pozitivní odkazy na minulost, kdy podle některých oslovených lidí město skutečně žilo.

Lidé shodně kritizovali zejména oblast městské památkové rezervace, tj. náměstí Svobody a okolí, v čemž potvrzovali i výsledky šetření provedeného v roce 2020 (Ježek & kolektiv, 2020). Vadilo jim prázdné náměstí bez dostatečného množství zajímavých obchodů a služeb a tamější prázdné a chátrající domy.

„V Žatci chybí zábava, není tady co dělat.“ (žena, 25 let)

V protikladu často dávali právě Kruhové náměstí, které alespoň přes den působilo jako velmi rušný veřejný prostor, kde proudilo mnoho lidí všemi směry. Všichni dotazovaní označili za centrum města právě oblast Kruhového náměstí.

„Tady můžu pozorovat lidi, můžu pozorovat dění ve městě. Kruhové náměstí je zábavnější, hlavní náměstí je nudné.“ (žena, cca 60 let)

Mnoho lidí preferovalo čekání na autobus na lavičkách na Kruhovém náměstí místo na autobusovém nádraží. Jednak byl důvodem zákaz kouření na nádraží a jednak také atraktivita Kruhového náměstí zejména kvůli zmíněné možnosti pozorování živého dění. Lidé, zejména uživatelé laviček, by preferovali více možností posezení a to nejen na Kruhovém náměstí, ale i v dalších oblastech města, zejména pak v historickém centru. Především starší lidé preferovali pro čekání na odjezd autobusu Kruhové náměstí s odkazem na to, že autobusové nádraží „patří mladým“, kteří tam často hlukem obtěžují okolí.

„Na autobusáku je mládež, která dělá bordel a na Kruhovém náměstí je klid.“ (žena, cca 50 let)

Setkávání mladých lidí na autobusovém nádraží potvrdili zástupci městské policie i pozorování. Hloučky se scházely jak na samotném nádraží (na lavičkách, případně i v čekárně), tak i v jeho zadní části, tj. v prostoru před veřejnými toaletami a na parkovišti za nádražím. Majitel hotelu Černý Orel, který se nachází přímo před autobusovým terminálem, si na zmíněném jednání zastupitelstva stěžoval na hluk, který obtěžoval jeho hosty a na osoby posedávající na schodech před vstupem hotelu. Posedávání lidí na schodech měl personál hotelu řešit poléváním schodiště vodou. Před hotelem vedle schodiště je jedno z autobusových stanišť (staniště č. 5). Nejbližší možnost sezení byla lavička pod střechou na sousedním staništi (staniště č. 4) nebo právě schodiště hotelu.

Obrázek 28: Stanoviště autobusů č. 5 před hotelem Černý Orel

Zdroj: vlastní archiv autora

Několik dotazovaných uživatelů Kruhového náměstí uvedlo, že náměstí „patří mladým lidem večer“ a tehdy by se této oblasti raději vyhnuli kvůli možným konfliktům. Dotazovaní uživatelé Kruhového náměstí problém často etnizovali a problémy dávali za vinu zejména Romům - „jsou tu cikáni a jsou hluční“. Mnoho lidí se pohoršovalo nad sezením Romů na lavičkách a to i v průběhu celého pracovního dne. Toto jejich jednání dávali do souvislosti s jejich údajně neexistujícími pracovními povinnostmi. Mnozí oslovení se také shodovali v tom, že ve večerních a nočních hodinách by se Kruhovému náměstí raději vyhnuli zejména z obavy před možnými konflikty, příp. by se nevyhýbali, ale očekávali by možné problémy, tzn. měli by snížený pocit bezpečí, prožívali by jistý diskomfort.

Snížený pocit bezpečí v lidech vyvolávali i „opilci“, kteří jsou na náměstí údajně „již od dopoledne“. Z pozorování vyplynulo, že se mohlo jednat i o lidi bez domova, kteří se na Kruhovém náměstí i autobusovém nádraží často pohybovali. Jeden takový starší muž například se svými věcmi delší dobu trávil v čekárně nádraží. Pít alkoholu na Kruhovém náměstí i autobusovém nádraží (a na mnoha dalších místech ve městě) je zakázané obecně závaznou vyhláškou. Podle strážníků MP dochází k jejímu občasnému porušování. Zástupci

institucí dále zmiňovali domněnky o údajném obchodu s drogami, který se měl odehrávat právě na Kruhovém náměstí.

7.2 Hranice veřejného prostoru

Skladba uživatelů Kruhového náměstí byla podle provedených pozorování vzhledem k umístění velmi různorodá. Jednalo se o lidi, kteří náměstím pouze procházeli a dále o lidi, kteří se na náměstí zastavili a například se s někým setkali, promluvili, případně usedli na jednu z laviček. Tyto role samozřejmě nebyly nijak jednoznačné a neměnné. Lavičky na Kruhovém náměstí byly obsazeny téměř v průběhu celého dne, avšak lidé se na nich relativně často střídali. V některých momentech byly lavičky zcela obsazené a lidé občas přisedli i k těm, které neznali. Lavičky byly, podobně jako celé náměstí, taktéž využívány různými lidmi, avšak lze tvrdit, že je často využívali lidé ve vyšším věku, lidé s pohybovými omezeními nebo rodiče s dětmi. Zároveň se zde zdržovali i velmi mladí lidé, které bylo možné (i podle jejich vlastního definování se) označit za Romy, ale i neromy.¹⁹ Ti se nejčastěji zdržovali v menších nebo větších skupinách.

Obrázek 29: Květinové záhony okolo busty E. Beneše na Kruhovém náměstí

Zdroj: vlastní archiv autora

¹⁹ Zejména mladí lidé využívali nezaheslované wifi připojení jedné z bankovních společností, která sídlila přímo na Kruhovém náměstí.

Podle výpovědí institucionálních aktérů je Kruhové náměstí tradičním bodem setkávání obyvatel města.²⁰ Zároveň se zde dlouhodobě²¹ setkávají i lidé, které by bylo možné s jistou dávkou generalizace označit za sociálně vyloučené (viz kap. 8.1; v některých výpovědích se objevovaly v této souvislosti i spojení jako „tradice“ nebo „tradice setkávání“). Několik oslovených lidí, které bylo možné definovat jako sociálně vyloučené, v minulosti žilo v Žatci. Vzhledem k nedostupnosti bydlení pro sociálně znevýhodněné osoby se ale museli odstěhovat mimo Žatec do menších obcí v okolí.²² Do Žatce pravidelně dojíždí (autobusem), protože v obcích, kam se přestěhovali, nejsou dostatečně dostupné různé služby (např. banky, specializované obchody, úřady, školy aj.). Jejich zdržování se v okolí Kruhového náměstí je logické zejména kvůli již zmíněné dobré dostupnosti všech nutných služeb, autobusového nádraží, tak i kvůli setkávání se známými a přáteli.

Na rozdíl od lépe situovaných obyvatel se sociálně vyloučení zdržují na náměstí často déle. Důvodem mohou být omezené finanční možnosti, které mohou vést k tomu, že se sociálně vyloučení lidé neschází v restauracích, kavárnách apod., ale volí právě spíše setkání ve veřejném prostoru v centru města.²³

Nedostatečné pokrytí volnočasových aktivit na území Žatce tematizovali zejména mladší lidé. Jejich setkávání na autobusovém nádraží se mohlo jevit jako svého druhu odpověď na nedostatek možných aktivit nebo na jejich nedostatečnou informovanost o jiných možnostech trávení volného času. Nestrukturované trávení volného času mladých mohlo v některých lidech – jiných uživatelích náměstí – vyvolávat obavy (tj. i snížený pocit bezpečí) nebo snižovat komfort a zvyšovat neklid při užívání náměstí (např. kvůli hluku, který mohly hloučky lidí vyvolávat). Podobné pocity podle některých oslovených uživatelů náměstí vyvolávaly i skupiny tvořené lidmi různého věku, např. rodiny, ale i jednotlivci (v několika výpovědích bylo k jejich popisu užito slova „opilci“). Obavy z konfliktů a související snížený pocit bezpečí se ve výpovědích objevovaly zejména v kontextu večera a noci, kdy mnoho lidí otevřeně řeklo, že by se Kruhovému náměstí raději vyhnuli, příp. že by tam nepustili svoji náctiletou dceru samotnou apod. Ohniska pocíťovaných problémů se na náměstí z dostupných výpovědí a pozorování jevila zejména poblíž laviček okolo busty Edvarda Beneše. Tento prostor mohl být pro některé uživatele v závislosti na kontextu (např. denní doba, obsazenost místa, přítomnost určitých skupin lidí apod.) za hranicemi jejich komfortního veřejného prostoru.

---

²⁰ Velká část oslovených uživatelů náměstí shledávala přímo na něm i v jeho okolí nedostatečný počet laviček a posezení. V tom se výpovědi shodovaly i se závěry zmíněné Strategie revitalizace (Ježek & kolektiv, 2020).

²¹ Podle výpovědí některých pamětníků se zde sociálně vyloučení lidé setkávají již např. 20 - 30 let.

²² V jednom případě se žena odstěhovala z Žatce kvůli vysokým nákladům na bydlení. Podmínky jejího bydlení neodpovídaly ceně. Po přestěhování bydlela v malé obci několik kilometrů od města u stejného pronajímatele jako předtím v Žatci. Ten byl obecně známý jako pronajímatel drahého a nekvalitního bydlení sociálně vyloučeným lidem.

²³ V okolí Kruhového náměstí se nachází několik občerstvovacích zařízení nižších cenových kategorií, resp. fastfoodů. Tato zařízení byla často navštěvována právě i lidmi, kteří delší dobu trávili na Kruhovém náměstí a v jeho okolí, a které bylo možné na základě rozhovorů s nimi definovat jako sociálně znevýhodněné.

Podobně omezující se pro některé lidi stávalo čekání na autobus, ke kterému by raději užili autobusové nádraží, avšak z důvodů údajné přítomnosti hloučků mládeže, volili čekání na lavičkách na Kruhovém náměstí. Omezení možností užívání veřejného prostoru významně ovlivňující jednání lidí vyvolával i zákaz kouření v prostorech autobusového nádraží. Ten taktéž motivoval část osob čekat na autobus místo na autobusovém nádraží na Kruhovém náměstí, zejména na lavičkách okolo busty Edvarda Beneše. V případě autobusového terminálu se dle dostupných informací jako ohnisko možných problémů jevila zejména jeho zadní část okolo veřejných toalet. Toto nepříliš atraktivní zákoutí se stávalo místem setkávání mladých lidí, kteří byli v některých výpovědích popisováni jako zdroj hluku a nepořádku. Tento prostor mohl být, podobně jako lavičky na Kruhovém náměstí, v určitých momentech, které se odvíjeli od konkrétního kontextu, některými lidmi považován za místo za hranicemi jejich komfortního veřejného prostoru.

Z uvedených skutečností je zřejmé, že v případě žatecké lokality jsou hranice veřejného prostoru ještě více než v předchozích dvou lokalitách nejasné a fluidní. Jejich proměnlivost pramení z mnoha různých faktorů, mezi kterými dominuje zejména přítomnost a nepřítomnost určitých skupin lidí. Podobně jako v případě jirkovského sídliště byli lidé, kteří na základě předchozích zkušeností (podpořených pověstí místa, příp. zkušenostmi jiných lidí) odmítali delší zdržování se na Kruhovém náměstí a v jeho okolí, příp. se mu zejména ve večerních a nočních hodinách záměrně vyhýbali (vzhledem k poloze náměstí na mapě města to však bylo velmi složité). Převládajícími pocity mezi oslovenými lidmi byl ale spíše občasný neklid a nepohodlí, které vytvářeli někteří lidé a některé skupiny. Mnoho lidí naopak oceňovalo živost Kruhového náměstí a dávali ho do kontrastu zvláště k prázdnému náměstí Svobody a jeho okolí, tj. k oblasti městské památkové rezervace.

8 Závěr: Veřejný prostor napříč třemi zkoumanými lokalitami

Jednotlivé do výzkumu zařazené lokality se ve více rysech odlišují. Jirkovské sídliště Nové Ervěnice, nacházející se na okraji obce, je tvořeno především samostatně stojícími symetricky uspořádanými bytovými domy s velkorysími zatravněnými plochami mezi nimi. Lokalitou prochází světlé a široké dopravní komunikace. Brněnský “Bronx” sousedící se středem města a procházející rozvojem spojeným s výstavbou nových domů a úpravou fasád je naopak tvořený hustou zástavbou cihlových domů oddělených od sebe úzkými ulicemi bez většího množství zeleně. Žatecké Kruhové náměstí, v mnoha výpovědích místních obyvatel označené za součást centra města, je pak prostorem spojující dopravní funkci s prostorem pro oddech a relaxaci. Na rozdíl od dvou předchozích není rezidenční oblastí, či je jí pouze okrajově. I přes rozdílnost povah těchto celků však co do vnímání veřejného prostoru a jeho hranic existují styčná místa.

Všechny námi zkoumané oblasti, nebo minimálně jejich části, se alespoň pro určitou skupinu osob staly místy na hranici nebo za hranicemi veřejného prostoru, zejména přitom ve večerních nebo nočních hodinách. Jinými slovy, za určitých podmínek v rámci lokalit existují veřejná prostranství, na která bylo alespoň některými nahlíženo jako na místa, jímž bude lepší se vyhnout, případně které i v jeho obyvatelích vzbuzují spíše negativní emoce.

Velká většina obyvatel z rezidenčních lokalit přitom není s místem, v němž bydlí, spokojená. Ve všech případech stojí v jádru takového vnímání obava ze střetu s druhým nebo konfrontace s nežádoucím jednáním, zejména hlučností a vytvářením nepořádku či jejich důsledky. V Nových Ervěnicích místní obyvatelé do významné míry tematizují i samotné vnitřní, soukromé prostory bytů a podmínky jejich obývání jako něco, co výrazně ovlivňuje jejich spokojenost. Brněnští komunikační partneři o těchto otázkách až překvapivě téměř nehovořili.

Obě rezidenční lokality, nebo minimálně jejich významné části, nesly i navenek znaky obecně spojované se sociálně vyloučenými lokalitami: zanedbaná veřejná prostranství, špinavé chodníky a ulice zanesené větší mírou odpadků, omšelé fasády domů nebo zabeđená okna či dveře některých objektů. Pro naše komunikační partnery tyto znaky přispívaly k neochotě se s takto postiženým prostorem více konfrontovat, v případě Nových Ervěnic ve větší míře i samotnými obyvateli sídliště obývajícími jeho jiný kout, v případě brněnského “Bronxu” zejména osobami v místě nebydlícími, ale pracujícími. V obou lokalitách současně alespoň někteří komunikační partneři hovořili o stigmatizaci, se kterou jsou místo a jeho „adresa“ spojené, a která přechází i na jeho obyvatele.

Řada komunikačních partnerů v obou rezidenčních lokalitách hovořila o diskomfortu, který jim způsobují hloučky osob pohybujících se venku v okolí bytových domů. A to jak pokud jde o výpovědi v místě nebydlících osob, tak i – v případě Nových Ervěnic více, než brněnské lokality – místních obyvatel. Nemalou úlohu při tomto jejich vnímání může sehrát právě kontext,

tedy kulisy zmíněné v odstavci výše. Ovšem i v případě jinak poměrně upraveného prostoru, za který můžeme považovat žatecké Kruhové náměstí, bylo možné se setkat s výpověďmi, ve kterých lidé popisovali místa sdružování skupinek druhých lidí za prostory, kterým by se chtěli spíše vyhnout.

Standardně přitom k takovému setkávání a postávání více osob dochází podle našeho pozorování především v místech, kde je “živo”, tedy kde zpravidla dochází k přirozenému (tedy nedomluvenému, ač třeba již institucionalizovanému nebo ritualizovanému) střetávání se s druhými, a která nabízí i možnosti nákupu občerstvení nebo jiných pochutin či produktů, jako při zastávkách tramvaje Tkalcovská v Brně, v blízkosti navštěvované večerky Maják (resp. i v dalších okolních večerkách poblíž Majáku) nebo na Kruhovém náměstí. V případě rezidenčních lokalit ke “shlukování” dochází navzdory neexistenci vhodných míst k sezení. Mezi zdržováním se obyvatel v blízkosti bydlišť a sociálním vyloučením můžeme předpokládat existenci souvislostí, např. vyšší podíl nezaměstnaných osob v populaci sídliště a tedy větší “přítomnost” v místě bydlení v průběhu dne, nedostatečné finanční prostředky domácností pro následování běžného modelu trávení volného času dle norem lépe situovaných obyvatel aj. Potvrzujícím příkladem jsou Nové Ervěnice, kde by horší sociální situace a bytové podmínky v jižní části sídliště, resp. v domech poblíž Majáku, mohly mít spojitost se shlukováním a znečišťováním veřejných prostranství. Naopak obecně lepší bytové podmínky a sociální situace obyvatel severní části mohly způsobovat, že veřejný prostor tam vypadal lépe, komunikační partneři se v něm lépe cítili a v drtivé většině v nich nevyvolával negativní emoce.

Přítomnost hloučků osob bývala komunikačními partnery z řad obyvatel i místem procházejících (v místě pracujících osob) dávána do souvislosti s jedním z dalších klíčových témat společných pro všechny námi zkoumané lokality – existencí nepořádku a nadměrného hluku ve veřejném prostranství. Neexistuje přitom jasnější shoda o původcích těchto externalit, oslovenými osobami byli nezdědka uváděni dále rovněž mladí lidé, děti, opilci či bezdomovci, případně byl problém etnizován – a to i samotnými příslušníky v našich případech romského etnika.

Dle našich pozorování a výpovědí oslovených má na setkávání hloučků a hluk pronikající z veřejného prostoru do soukromých obydlí vliv denní doba, ale i roční období. V zimních měsících podle výpovědí aktérů je v prostranstvích obklopující obydlí zkoumaných lokalit více klidu, současně však večerní i noční hodiny (či tma dříve přicházející v zimě) zvyšují neochotu se konfrontovat s druhým, pro obyvatele (spíše v případě Nových Ervěnic) i pro neobyvatele zkoumaných lokalit. Totéž platí i pro řadu uživatelů či procházejících žateckým Kruhovým náměstím.

Pro dotázané obyvatele Nových Ervěnic byl hluk produkovaný lidmi pohybujícími se ve veřejném prostranství a jeho znečištění jedním z prvků, který přispíval k nespokojenosti s bydlením na sídlišti. Spolu s přítomností hloučků postávajících osob v širším okolí večerky Maják nebo existencí prázdných a vybydlených domů přispěl k hierarchizaci sídliště a označení jeho jižní části za subjektivně “horší” a tedy jako místa, v němž se lidé cítí méně

bezpečně. V případě brněnského Bronxu byly oslovenými obyvateli problematické aspekty především hluku a v menší míře nepořádku v ulicích zmiňovány zpravidla jako prvotní charakteristiky bydlení v oblasti, která jej významným způsobem zhoršuje. Tak, že nelze jasněji určit, které místo je postiženo více, jelikož s tím se obyvatelé konfrontují všude “tu” (tj. mezi ulicemi Cejl a Milady Horákové).

Nevyhovující veřejný prostor rámuje sociálně vyloučené lokality obvykle bývá jejich znakem a může rovněž dále přispívat k sociálnímu vyloučení. Přestože např. v Nových Ervěnicích byly častěji než nevyhovující stav veřejného prostoru tematizovány fyzické nedostatky bytů a vysoké nájemné, lze se domnívat, že i veřejný prostor a kvalita bydlení spolu v nemalé míře souvisí. Pocit nekomfortu z pohybu kolem určitého prostranství a existence hranic spojených s výše uvedenými rysy se přitom dotýká nejen osob, které se kolem míst pohybují, ale i osob, které dané lokality obývají. Ty však zpravidla většinou mají jen omezené možnosti se takovým prostorům vzdálit.

8.1 Reflexe a možné směry řešení problémů zkoumaných veřejných prostorů

Přestože některá témata (stížnosti na hluk a nepořádek, zkušenost s odstraňováním mobiliáře aj.) se napříč třemi zkoumanými lokalitami opakovala, jde o příklady odlišných typů prostoru. Ervěnické vnitrobloky jsou příkladem přechodového prostoru na pomezí soukromé a veřejné domény. Ulice brněnského Bronxu zastupují historický intenzivně sdílený prostor. Žatecké náměstí je potom zcela výjimečným bodem, centrálním místem setkání. Popisované prostory tedy plní různé role a ze zdánlivě podobných pozorování je třeba vyvozovat různé závěry.²⁴

Nezdá se ale, že by se fungování některého z popisovaných prostorů v podstatě vymykalo fungování obdobného veřejného prostoru mimo sociálně vyloučenou lokalitu. Vyšší zastoupení sociálně vyloučených osob umocňuje a zviditelňuje běžné konflikty v užívání veřejného prostoru. Ten sám o sobě ale není principiálně jiný, diametrálně jinak užívaný nebo výrazně horší. Zároveň v této atmosféře vedle skutečných přestupků (rušení nočního klidu) začne být problematicky vnímáno i chování zcela běžné a vlastně žádoucí (setkání na ulici, sezení na lavičce aj.).

Nové Ervěnice v Jirkově

Klíčový faktor reflektované proměny využití veřejného prostoru je změna role obce, která oproti vzpomínané minulosti zjednodušila způsob jeho údržby (tj. zrušila lavičky, pískoviště aj.). Přestože ale bezprostředním důsledkem změny je zhoršení kvality prostoru, nejde nezbytně o problém jako takový.

Popisované vnitrobloky jsou typem poloveřejného prostoru, tj. prostoru, k němuž se místní do značné míry chovají jako ke sdílenému soukromému prostoru, přestože právně se jedná o běžný veřejný prostor. Zárodky takového užívání jsou popisované i zde, přičemž je zároveň

---

²⁴ Autorem podkapitoly 8.1 je expert pro sociální bydlení ASZ Kristian Holan.

zřejmý posun v míře iniciativy při utváření prostoru (spontánní umístování bazénků, grilů). Z jejich působení může vzejít sice neuspořádanější, ale komplexnější a užitečnější prostor, než jaký by si v rámci svých možností mohla dovolit navrhnout a udržovat obec.

Problém nicméně je, že proces není vědomě řízen. Přebírání iniciativy je anarchické, což vyvolává větší a menší konflikty, v jejichž důsledku si některá SVJ ohrazují předzahrádky a grily řeší městská policie. Není ale potřeba, aby město do prostoru zasahovalo výrazněji – naopak může hledat další možnosti delegace odpovědnosti a pravomocí na obyvatele. Měla by ale facilitovat dohodu mezi sousedy na způsobu užívání a péče o sdílený vnitroblok.

Brněnský Bronx

Lokalita brněnského Bronxu je historická čtvrť v bezprostředním sousedství středu města, která vyrostla jako raně průmyslová zástavba dělnických bytů a ubytoven. Intenzitou zastavění se stále odlišuje od ostatních rezidenčních čtvrtí, včetně bloků činžovních domů, jimž jsou jinak ulice na první pohled podobné. Zdejší parcely jsou typicky zastavěné do hloubky, volné obvykle zůstávají jen úzké dvorky. Oproti soudobému bydlení je zde nižší míra soukromí a vyšší intenzita kontaktů mezi sousedy. Konflikty tak částečně vycházejí i z podstaty prostorového uspořádání.

Potenciál dosavadních intervencí ve veřejném prostoru spočíval především ve zvyšování pohody nerezidentů, neboť právě jim zásahy přibližovaly cize působící prostředí. Co se obyvatele týče, může být smysluplné se zabývat otázkou, nakolik jsou jim finančně i sociálně dostupné způsoby využití volného času, které odpovídají jejich zájmům a zároveň nejsou pro sousedy tak rušivé. Bylo by ale naivní se touto cestou snažit docílit změny stavu, který je výsledkem rezidenční segregace, standardu bydlení a dalších strukturálních podmínek spojených se spíše nižším socioekonomickým statutem místních obyvatel.

Přestavba domů a obměna jejich obyvatel zřejmě probíhat bude i nadále, jejich přínos z hlediska současných obyvatel ale záleží na okolnostech. Je však problematické, jestliže obyvatelé brněnského Bronxu nespokojení se svým bydlením nemohou „volit nohama“, ať už jim ve stěhování brání nedostatek financí, diskriminace ze strany potenciálních pronajímatelů nebo obecně nedostatek dostupného bydlení. V ideální budoucnosti by se obyvatelé měli mít možnost podle svých preferencí rozhodnout, zda zůstanou v gentrifikujícím se Bronxu, nebo se přestěhují do klidnější, nesegregované čtvrti. To v tuto chvíli znamená zvýšení dostupnosti obecního nebo sociálního či městem zprostředkovaného bydlení pro ohrožené skupiny obyvatel.

Kruhové náměstí v Žatci

Přítomnost sociálně vyloučených osob ve frekventovaných uzlech veřejného prostoru není ani novum, ani unikum měst se sociálně vyloučenými lokalitami. V důsledku úpadku dalších rolí veřejného prostoru (v důsledku změn ve využívání obchodů v parteru, způsobu setkávání, dopravního chování) je pouze více viděné a prožívané.

Kruhové náměstí v Žatci si (podobně jako další veřejný prostor ve městě) zaslouží intervence, které posílí jeho význam v každodenním životě a přivedou do něj více lidí ze Žatce i okolí. Než sdílením prostoru se sociálně vyloučenými osobami (které je přirozené a navíc nevyhnutelné) bude třeba se při tom zabývat výše zmíněnými trendy ve fungování samostatných drobných kamenných provozoven a organizací dopravy ve veřejném prostoru. Významnou roli má v tomto směru i posilování pocitu bezpečí ve veřejném prostoru, který se zlepší už samotnou přítomností většího množství lidí.

9 Bibliografie

ASZ. (2020). Tematický akční plán pro oblast bydlení, bezpečnosti a občanského soužití Liberec - pro období: 2020 - 2022. Praha: ASZ.

ASZ. (2018). *Strategický plán sociálního začleňování města Jirkova pro období 2018-2021*. Praha: ASZ.

Bažantová, B. (2021, 17. února). *Umění gentrifikace na příkladu brněnského Cejlu*. Artalk. <https://artalk.cz/2021/02/17/umeni-gentrifikace-na-prikladu-brnenskeho-cejlu/>

Domoplan. (n.d.). *Rezidence Pekárenský dvůr. Prémiová rezidence s pekárenskou tradicí*. <https://www.domoplan.cz/cs/projekt/rezidence-pekarensky-dvur-7kmvz9>

Duffek, A. (2019). Vstupní analýza vzdálené dílčí podpory města Jablonce nad Nisou. Praha: ASZ.

GAC. (2. Srpen 2015). O projektu. Načteno z ESFCR: <https://www.esfcr.cz/mapa-svl-2015/www/index2679.html?page=1>

Ghettofest. (2012). O festivalu. <http://2012.ghettofest.cz/o-festivalu/>

Hloušek, J. (2018, 18. března). *Chybík+Křištof vs. brněnský Bronx. Architekti promění vnitroblok Francouzské ulice*. Archspace. <https://www.archspace.cz/soutez-francouzska-vnitroblok-chybik-krystof/>

Ježek, J., & kolektiv. (2020). Strategie revitalizace centra města Žatce. Plzeň: ZČU.

Ježek, J., Krbová, J., & kolektiv. (2020). Metodika revitalizace městských center - V kontextu jejich polyfunkčního využití. Plzeň: ZČU.

Klusáček, J., Greineder, M., Lesák, V., Kowalíková, I., & Brož, J. (2021). Bydlení jako problém - Zpráva o vyloučení z bydlení 2021. Praha: Platforma pro sociální bydlení.

Klusáček, J., Lesák, V., Snopek, J., Ripka, Š., Vališová, H., Mára, J., Barbora, K. (2018). Zpráva o vyloučení z bydlení za rok 2018. Praha: Lumos a Platforma pro sociální bydlení.

Kolektiv_BRIZOLIT. (2018). Labyrintem zločinu a chudoby - Kriminalita a viktimizace v sociálně vyloučených lokalitách. Brno: Doplněk.

Korecká, Z., & Duffek, A. (2021). Aktualizace znalostí o stavu sociálního vyloučení na území města Liberce. Liberec: ASZ.

Korecká, Z., & Smékalová, T. (2019). Vstupní analýza města Žatce. Praha: ASZ.

Kunová, A. (2018). Analýza občanského soužití a bezpečnosti ve Vesci a Doubí (Liberec). Praha: ASZ.

- Mareš, P., Horáková, M., & Rákoczyová, M. (2008). *Sociální exkluze na lokální úrovni*. Brno: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.
- Matysová, B., Šmoldas, M., & Beránková, P. (2017). *Vstupní analýza Liberec*. Praha: ASZ.
- Město Brno. (2016). *Pocitová mapa*. <https://www.brno.cz/strategie/pocitova-mapa-2016/>
- Město Brno. (n.d.). *Příloha č. 1 Stručná analýza sociálního vyloučení na území města Brna*. https://www.brno.cz/fileadmin/user_upload/sprava_mesta/magistrat_mesta_brna/OSP/dokumenty/Socialni_zaclenovani/Priloha_c__1_-_Strucna_analyza_socialniho_vyloucení_na_uzemi_mesta_Brna_final.pdf
- Ustohalová, J. (2019, 8. ledna). „*Ta lokalita je boží.*“ *Brněnský Bronx se mění, místo chudých Romů přichází střední třída*. Deník N. <https://denikn.cz/48559/ta-lokalita-je-bozi-brnensky-bronx-se-meni-misto-chudych-romu-prichazi-stredni-trida/>
- Sál, L., & Vepřková, R. (2018). *Vstupní analýza města Jirkov*. Praha: ASZ.
- Šolková, B. (2015). *Analýza sociálně vyloučených lokalit a ubytoven na území města Liberce*. Liberec: Statutární město Liberec.
- Tripitaka (2019, prosinec). *Komunitní noviny; Barvy brněnského Bronxu*. https://barvybrnenskekehobronxu.cz/wp/wp-content/uploads/2019/12/Noviny_primary_new.pdf
- Turnerová, E., & Korecká, Z. (2021). *Situační analýza města Jirkova*. Praha: ASZ.
- Vališová, H. (2017). *Typologie lokalit, ve kterých žijí sociálně vyloučení*. Praha: ASZ.